

Ψυχική Νόσος

και

Γεώργιος Βιζυηνός:
η αυτοβιογραφική καταγραφή
ως λογοτεχνικό αποτύπωμα

Τριμερής Επιτροπή Κρίσης

Βασιλική Δημουλά

Παναγιώτα Καραβία

Σταυρούλα Τσιπλάκου

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή:

Εμμανουήλ Μανδαμαδιώτης

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία, έγινε προσπάθεια να μελετηθεί ολόπλευρα, κατά το δυνατόν, τόσο η φυσιογνωμία του Βιζυηνού όσο και το έργο του, συνδυάζοντας, ως οφείλαμε, πορίσματα από την ψυχιατρική και την ψυχολογία σε βαθμό τέτοιο που να μην αναλωθούμε σε λεπτομέρειες που δεν κρίνονται απαραίτητες και δεν εξυπηρετούν το αντικείμενο μελέτης της εργασίας.

Σημαντικό έναυσμα για την εργασία αυτή αποτέλεσε να επιθυμία να καταδειχθεί με ποιον τρόπο το περιβάλλον, στο οποίο αναπτύσσεται ο δημιουργός, επηρεάζει τον τρόπο που εξελίσσεται το έργο του και τελικά καταγράφεται σε αυτό, δημιουργώντας ένα αυτοβιογραφικό αποτύπωμα. Επιπλέον, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο να καταδειχθεί ο τρόπος που η λογοτεχνία στην περίπτωση του Βιζυηνού δομεί ένα προστατευτικό περιβάλλον για τους ψυχικά νοσούντες και όχι μία προσπάθεια περιθωριοποίησης, μεταφέροντας το κοινωνικό κατεστημένο.

Summary

In the present essay, are studied in detail, as possible, the physiognomy and work of Vizeynos combining, as owed, conclusions from the psychiatry and the psychology in such degree that we are not spent in details that are not considered essential and do not serve the aim of study of this particular work.

Important spark for this work constituted the need to underline in what way the environment, in which is developed the author, influences the way that he evolves and finally in what way his experiences are recorded in this, creating an autobiographic imprint. Moreover, special attention was paid to the way literature in the case of Vizeynos structures a protective environment for their mentally ill people, avoiding the marginalisation and social stereotype.

Κατάλογος περιεχομένων

Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο Α	
Η ψυχική ασθένεια (ένα γενικότερο πλαίσιο κατανόησης).....	6
Κεφάλαιο Β	
Οι κοινωνική οργάνωση, η επιμέλεια εαυτού και η ψυχική νόσος	12
Κεφάλαιο Γ	
Το μη ειδυλλιακό περιβάλλον του Βιζηνού.....	18
Κεφάλαιο Δ	
Τα προσωπεία του Γεώργιου Βιζηνού και η συγκεχυμένη πραγματικότητα.....	28
Κεφάλαιο Ε	
Η ψυχική υγεία και οι συνέπειες μιας... παλιάς ιστορίας.....	32
Λίγο πριν το τέλος	40
Επίλογος - Συμπεράσματα	42
Βιβλιογραφία	44

Εισαγωγή

Η ενασχόληση με ένα ζήτημα τόσο περίπλοκο όπως η ψυχική νόσος διαμέσου της λογοτεχνίας αποτελεί ένα ιδιαίτερα ελκυστικό και την ίδια στιγμή απαιτητικό αντικείμενο μελέτης ακόμη και όταν το εύρος του περιοριστεί στην τεράστια λογοτεχνική παρακαταθήκη του Γεώργιου Βιζυηνού. Το θέμα της ψυχικής νόσου μέσα από το έργο του Γεώργιου Βιζυηνού δεν μπορεί παρά να γοητεύσει και την ίδια στιγμή να προκαλέσει το ενδιαφέρον για περαιτέρω μελέτη και εμβάθυνση, καθώς δεν υπάρχει ιδιαίτερα μεγάλη βιβλιογραφία για το εν λόγω θέμα.

Προς αυτή την κατεύθυνση στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας καταβλήθηκε προσπάθεια να παρατεθούν πληροφορίες σχετικά με την ψυχική νόσο, αξιοποιώντας κατάλληλα εγχειρίδια προς την κατεύθυνση αυτή, χωρίς να διαφεύγει από το πλαίσιο του ενδιαφέροντος για τις σχέσεις ιατρικής και λογοτεχνίας. Για το λόγο αυτό στο **πρώτο** κεφάλαιο εντοπίζονται αναφορές στο παρελθόν σχετικά με την ψυχική νόσο και τον τρόπο που αυτή αντιμετωπιζόταν σε διαφορετικές περιόδους της ιστορίας. Ακόμη, δίνεται έμφαση στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που συχνά συνοδεύουν την έννοια ψυχική νόσος ενώ δεν παραλείφθηκε να γίνει μία σύντομη αναφορά στα αίτια αυτής. Στο τέλος του κεφαλαίου, η μελέτη μοιραία στράφηκε προς το Γεώργιο Βιζυηνό ο οποίος αποτέλεσε τόσο μελετητής της ψυχικής νόσου όσο και ασθενής της, παράμετροι οι οποίες δεν ελλείπουν από το έργο του.

Στο **δεύτερο** κεφάλαιο, θεωρήθηκε σημαντικό να καταδειχθεί πόσο σημαντική είναι η επίδραση του περιβάλλοντος και η διαμόρφωση από αυτό του ατόμου και πολύ περισσότερο μάλιστα ενός καλλιτέχνη με τις ευαισθησίες και τις ιδιαιτερότητές του. Το κεφάλαιο αυτό θα ήταν περιττό, στην περίπτωση που ο Βιζυηνός δεν αποτύπωνε τη ζωή του στα διηγήματά του και στην περίπτωση που δεν υπήρχαν συνταρακτικά γεγονότα της ζωής του, που περιέπλεξαν το ασφυκτικό πλέγμα γύρω του, έως το θάνατό του το 1896. Τα γεγονότα αυτά εμπεριέχονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Στο **τρίτο** κεφάλαιο, η μελέτη εστιάζει στο περιβάλλον του Βιζυηνού και στα γεγονότα εκείνα τα όποια ώθησαν το συγγραφέα να ασχοληθεί με την ψυχική νόσο ή ακόμη και να προσβληθεί από αυτή, αν και οι μελετητές διατείνονται ότι ήταν περισσότερο παθολογικά τα

αίτια της παρά οτιδήποτε άλλο. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δε θα μπορούσαμε, ήδη από την αρχή να μην αναφερθούμε στις παραμέτρους εκείνες που διαμόρφωσαν ένα μη ειδυλλιακό περιβάλλον για το συγγραφέα, όπως επισημαίνεται ήδη από τον τίτλο του κεφαλαίου. Θεωρήθηκε ότι με τον τρόπο αυτό θα φωτιστούν τα κίνητρα και οι επιρροές του δημιουργού, οπότε και θα γίνουν περισσότερο κατανοητά τα γραφόμενα και η συμπεριφορά του, χωρίς να υπάρχει σε καμία περίπτωση η πρόθεση να συγγραφεί άλλη μία βιογραφία του δημιουργού.

Στο **τέταρτο** κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στις πολλαπλές πραγματικότητες του Βιζυηνού και τα προσωπεία του συγγραφέα. Η τάση του Βιζυηνού να δομεί διαφορετικούς κόσμους και συγκεχυμένες πραγματικότητες, μέσα στα διηγήματά του και προσωπεία πίσω από τα οποία συχνά κρύβεται ο ίδιος, αξίζει να μελετηθεί, δεδομένου ότι βοηθά στην κατανόηση της έννοιας της ψυχικής νόσου.

Κατόπιν, στο **πέμπτο** κεφάλαιο η μελέτη επικεντρώνεται στο διήγημα εκείνο το οποίο προσφέρεται περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο για να μελετηθεί η ψυχική νόσος, έτσι όπως την αντιλήφθηκε ο Βιζυηνός και τη μετουσίωσε σε λογοτεχνία. Το διήγημα *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας αποτελεί έναν τρόπο να γίνει κατανοητή μία βαθύτατη πτυχή της ζωής του Βιζυηνού: αυτή της ψυχικής νόσου. Συμπληρωματικά παρατίθενται στοιχεία από το διήγημα *Μοσκόβ-Σελήμ και Ποιος ήτο ο φονεύς του αδελφού μου*. Από τα τρία διηγήματα, δυστυχώς, μόνο το πρώτο παρουσιάζει αρκετά στοιχεία σχολιασμού σε σχέση με το θέμα της ψυχικής νόσου. Στα άλλα δύο μπορούν να εντοπιστούν ελάχιστες και ταυτόχρονα επιφανειακές αναφορές.*

Οδεύοντας προς το τέλος της εργασίας, καταγράφονται κάποιες ελεύθερες σκέψεις-προβληματισμοί, ενώ τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία της εργασίας.

Κεφάλαιο Α

Η ψυχική ασθένεια, η ψυχασθένεια, η «τρέλα», όπως είναι οικεία στην καθημερινή γλώσσα¹, εκδηλώνεται με απόκλιση από τα φυσιολογικά όρια, της σκέψης, του συναισθήματος και της συμπεριφοράς του ανθρώπου που πάσχει.

Παππάς, Ε. και Παππάς, Γ.

«Η τρέλα και το παράλογο στην ελληνική λογοτεχνία», σ. 8.

Η ψυχική ασθένεια (ένα γενικότερο πλαίσιο κατανόησης)

Η ψυχική ασθένεια και ο τρόπος αντιμετώπισής της στη σύγχρονη εποχή διατηρεί σε αρκετές περιπτώσεις την παραδοξότητα και την αμηχανία προηγούμενων εποχών, όταν η πρόοδος της επιστήμης ταύτιζε την ψυχική νόσο με την κατάρα των θεών και το μίasma που ακολουθούσε μία επονείδιστη επί παραδείγματι πράξη. Ενδεικτικό για μία πρώτη προσέγγιση και, ταυτόχρονα, κατατοπιστικό για την κατανόηση της έννοιας είναι το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται προκειμένου να περιγραφεί η ψυχική νόσος, η οποία άλλοτε αποδίδεται με τον όρο τρέλα² και άλλοτε με τον όρο ψυχασθένεια, χωρίς να υπάρχει σε καμία περίπτωση το κατάλληλο επιστημονικό υπόβαθρο για την ασφαλή κατανόηση των εννοιών, ενώ παράλληλα δεν ελλείπουν ενίοτε λιγότερο δόκιμοι όροι για την περιγραφή της ψυχικής ασθένειας και, ταυτόχρονα, περισσότερο προσβλητικοί³.

Όπως ορίζεται σε σχετικές μελέτες παράλληλα με την αλλαγή των ηθών⁴, η έννοια του όρου τρέλα, όπως είναι διαδεδομένος, αναφέρεται σε αυτό που η ψυχιατρική επιστήμη ορίζει ως ψύχωση και παλαιότερα όριζε ως παραφροσύνη. Ο όρος περιλαμβάνει τη σχιζοφρένεια, την παράνοια καθώς επίσης και τις μανιοκαταθλιπτικές ή τις ελαφρύτερες περιπτώσεις των

1 Felman (2003), σ. 62 (Τα ονόματα των μελετητών γράφονται άλλοτε στην ελληνική και άλλοτε στην αγγλική γλώσσα, προκειμένου να καταδειχθεί η γλώσσα στην οποία έχει συγγραφεί το κείμενο που αποτέλεσε παραπομπή της εργασίας αυτής).

2 Ρηγάτος (2014), σ. 3-4.

3 Παππάς και Παππάς (2013), σσ. 8-9.

4 Φουκώ (2011), σ. 69.

συναισθηματικών διαταραχών, κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα όμως αυτών είναι η εξωπραγματική αντίληψη του ατόμου για τον κόσμο, γεγονός που οδηγεί τον ασθενή να φέρεται και να εκφράζεται με τρόπο παράξενο και ακατανόητο στους γύρω του. Επιπρόσθετα, παρατηρείται συχνά το άτομο να παραιτείται από τη ζωή και να αντιμετωπίζει ακόμη και κίνδυνο επιβίωσης στην περίπτωση που παραμελεί τον εαυτό του και καταβάλλεται από παράλογες ιδέες, όπως παραληρητικές σκέψεις, ή διαταραχές στην αντίληψή του που συστηματοποιούνται σε διωκτικά ή απειλητικά σενάρια⁵.

Φυσικά, είναι πλέον στην εποχή μας ιδιαίτερα κατανοητό ότι δεν είναι πάντοτε «τρελός», κατά την πιο συχνή ορολογία που χρησιμοποιείται⁶, ο άνθρωπος που παρουσιάζει συμπεριφορά που διαφοροποιείται από τη συνήθη. Ιδιαίτερα στο παρελθόν η ελλιπής μελέτη και εμβάθυνση τελικά σε θέματα ψυχώσεων έφεραν ως αποτέλεσμα τη λανθασμένη αντιμετώπιση των ατόμων που αντιμετώπιζαν κάποια αναπτυξιακή διαταραχή όπως ήταν ο αυτισμός ή η νοητική υστέρηση⁷.

Οι νοηματοδοτήσεις που δόθηκαν στην ψυχική ασθένεια επηρεάστηκαν από ευρύτερες θρησκευτικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές αξίες, οπότε και μπορούν να διαχωριστούν συμβατικά σε τρεις κατηγορίες⁸:

α. οργανικής αιτιολογίας

β. ψυχολογικής αιτιολογίας και

γ. μαγικής αιτιολογίας.

Κατά περιόδους οι ιδέες για την ψυχική υγεία αντιστοιχούν με τις ιδέες των ανθρώπων για τις σωματικές ασθένειες και εντοπίζονται περίοδοι κατά τις οποίες η ψυχική ασθένεια αποκτά μεταφυσική, θρησκευτική, πρώιμη επιστημονική ή στις μέρες μας επιστημονική/ολιστική διάσταση⁹. Στις πρωτόγονες κοινωνίες, βέβαια, η ψυχική ασθένεια αποδιδόταν σε υπερφυσικές δυνάμεις, σε πνεύματα ή δαιμόνια και ανάλογα την περίπτωση αντιμετωπιζόταν με ένα αντίστοιχο τελετουργικό θεραπείας όπως ο εξορκισμός ή ακόμη και

5 Παππάς και Παππάς (2013), σσ. 8-9.

6 Ρηγάτος (2014), σ. 3-4.

7 Παππάς και Παππάς (2013), σσ. 8-9.

8 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 10.

9 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 10.

ο τρυπανισμός προκειμένου να φύγουν τα πνεύματα. Στην αρχαία Ελλάδα, ορισμένες φορές, η τρέλα σχετιζόταν με τη θεϊκή αποκάλυψη¹⁰ ή ακόμη και με τη θεία κατάληψη κυρίως διονυσιακή. Με τον τρόπο αυτό ο ψυχικά ασθενής χριζόταν σοφός, αφού κατείχε μία ιδιαίτερη σοφία, συχνά θεωρούμενη μυστική¹¹. Ακόμη, στην αρχαία Ελλάδα εντοπίζονται οι θεές του τρόμου Μανία και Λύσσα οι οποίες θεωρούσαν ότι καταλάμβαναν τους ασθενείς και τους έκαναν να περιπλανώνται άσκοπα ή να γίνονται βίαιοι. Κατατοπιστική, επίσης, είναι η θέση του Ιπποκράτη ότι η τρέλα προέρχεται από τη δι-αντίδραση των τεσσάρων σωματικών υγρών που είναι το αίμα, ή μαύρη χολή, η κίτρινη χολή και το φλέγμα, τα οποία στοιχεία αντιστοιχούν στις τέσσερις βασικές ιδιότητες της φύσης που είναι η θερμότητα, το ψύχος, η υγρασία και η ξηρασία¹². Η εξήγηση αυτή του Ιπποκράτη όσο απλοϊκή κι αν θεωρείται και όσο κι αν έχει ξεπεραστεί από τα επιτεύγματα της επιστήμης σήμερα, ωστόσο αποτέλεσε την πρώτη φορά που η ψυχική νόσος αποδόθηκε σε δυσλειτουργίες του οργανισμού και όχι σε κάποια δαιμονική ή θεϊκή δύναμη¹³.

Στη σύγχρονη εποχή έχουν καμφθεί οι αντιστάσεις εκείνων που θεωρούσαν τις ψυχικές ασθένειες αποτέλεσμα δαιμονικών παρεμβάσεων. Αυτό, όμως, δε συνεπάγεται ότι έχουν γίνει πλήρως αποδεκτά τα αυστηρά επιστημονικά αίτια της ψυχικής ασθένειας, αφού ακόμη και σήμερα το άτομο που νοσεί ψυχικά θεωρείται συχνά δαιμονισμένο ή ότι του έχουν κάνει μάγια¹⁴. Επιπλέον, επιβιώνει ακόμη και σήμερα η άποψη του Ιερού Αυγουστίνου ότι η ψυχή δεν αρρωσταίνει, άποψη η οποία απηχεί παλαιότερες απόψεις σχετικά με τη δυϊστική θεώρηση Ψυχή-Σώμα, οπότε δεν μπορεί να γίνεται με αξιώσεις λόγος για ψυχική ασθένεια¹⁵.

Σε όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τους ψυχικά νοσούντες και στην αδρομερή στον αποκλεισμό των ψυχικά νοσούντων που αυτές συνεπάγονταν, αποτέλεσαν οι Άραβες για τους οποίους οι ψυχικά ασθενείς ήταν οι εκλεκτοί του Θεού, οπότε και αντιμετωπίζονταν ανθρωπιστικά όχι μόνο στα πλαίσια της κοινωνίας αλλά και υπό τη φροντίδα πρότυπων ασύλων νοσηλείας¹⁶. Στα πλαίσια ενός τέτοιου ιδρύματος το άτομο δεν αντιμετωπιζόταν ως άρρωστο και τα συμπτώματά του δεν αντιμετωπίζονταν με βαναυσότητα, όπως ξυλοδαρμοί και ηλεκτροσόκ¹⁷.

10 Thiher (1999), σ. 180 κ.ε.

11 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 10.

12 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 10.

13 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 10.

14 Ρηγάτος (2014), σσ. 13-14.

15 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 11.

16 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 11.

17 Παππάς και Παππάς (2013), σ. 12.

Σταδιακά, οι ψυχικά νοσούντες δεν απομονώνονταν με τον ίδιο τρόπο που αυτό γινόταν στο παρελθόν σε κτιριακά συγκροτήματα δια βίου αλλά ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Αγγλία δημιουργήθηκαν πρότυπα κοινοτικά αυτή τη φορά ιδρύματα, ολιγομελή κατά το δυνατόν τα οποία εντάσσονταν στην τοπική κοινότητα με βραχεία νοσηλεία και άμεση ένταξη στην τοπική κοινωνία¹⁸. Εξάλλου, οι επιταγές της υγιεινής απειλούσαν τη δημόσια υγεία και οδηγούσαν σε ατέρμονες συζητήσεις σχετικά με την ευρωστία των πολιτών και την ηθική καθαρότητα¹⁹.

Στην Ελλάδα, ακόμη και σήμερα κυριαρχεί σύγχυση σχετικά με το θέμα της διαχείρισης και της φροντίδας των ατόμων που αντιμετωπίζουν ψυχικές ασθένειες, ενώ συχνή είναι η αντίδραση της τοπικής κοινωνίας στην οποία φιλοξενούνται ιδρύματα ψυχιατρικού ενδιαφέροντος, για την οποία οι ψυχικά ασθενούντες αποτελούν λόγο ανησυχίας και πηγή κινδύνου. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η περίπτωση της Μονάδας Ψυχικής Υγείας στη Λέρο, όπου οι άθλιες συνθήκες λειτουργίας και η ελλιπής εποπτεία του κράτους σε συνδυασμού με τον παράταιρο φόβο και την ημιμάθεια των πολιτών οδήγησε στην παύση της λειτουργίας του εν λόγω ιδρύματος²⁰.

Η ενασχόληση των συγγραφέων, λοιπόν, με τέτοιου είδους ευαίσθητα θέματα όπως η ψυχική νόσος δεν παρέχει πληροφορίες μόνο για τη στάση των ανθρώπων απέναντι σε αυτό το σημαντικό θέμα αλλά πολύ περισσότερο φανερώνει την ιδιαίτερη στάση του συγγραφέα απέναντι σε τέτοιου είδους ιδεολογήματα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό της εποχής στην οποία εντάσσεται και σίγουρα έχει επηρεάσει και τον ίδιο²¹. Τα παραπάνω έχουν ιδιαίτερη αξία αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι ο Γεώργιος Βιζυηνός που αποτελεί πυρήνα αυτής της μελέτης νοσηλεύτηκε σε ίδρυμα ψυχικής υγείας.

Επιπρόσθετα, με το θέμα της τρέλας ασχολήθηκε ο Μισέλ Φουκώ ο οποίος συνέθεσε την *Ιστορία της τρέλας στην κλασική εποχή*, αρχικά ως διδακτορική διατριβή το 1961. Στο έργο του αυτό, ο Γάλλος φιλόσοφος ασχολήθηκε με τη διερεύνηση της τρέλας που ξεκινάει από το βαθμό μηδέν της ιστορίας της τρέλας τη στιγμή δηλαδή που είναι εμπειρία ακαθόριστη για να φτάσει μέχρι το σημείο που η τρέλα γίνεται ιατροκοιμημένη εμπειρία και αντιμετωπίζεται πλέον σε κάποιο ίδρυμα, το οποίο καθίσταται πλέον εργαλείο διαχωρισμού ανάμεσα στους

18 Παππάς και Παππάς, (2013), σ. 12.

19 Φουκώ (2011), σ. 68.

20 Παππάς και Παππάς, (2013), σ. 13.

21 Παππάς και Παππάς, (2013), σ. 13

«υγιείς» και «αρρώστους», με όλο το ηθικό βάρος που αυτό συνεπάγεται²².

Τα παραπάνω δε θα είχαν λόγο ένταξης σε μία τέτοια εργασία, αν δεν μπορούσαν να εντοπιστούν μέσα στη ρευστότητα που εξ ορισμού εμπεριέχει ο όρος ψυχική νόσος, μέσα σε δημιουργήματα της λογοτεχνίας και στη συγκεκριμένη περίπτωση σε διηγήματα του Γεώργιου Βιζυηνού. Η σημασιολογική ρευστότητα εξάλλου του ίδιου του όρου δημιουργεί προβλήματα προσέγγισης καθώς συνδέεται πάντοτε ο εκάστοτε ορισμός με τις επικρατούσες συνθήκες του κοινωνικού συστήματος καθώς επίσης και με την κυρίαρχη ιδεολογία²³. Ιδίως για την περίπτωση του Βιζυηνού, η τρέλα κατέληξε να σημαίνει κατάλυση της δημιουργίας και απόλυτη σιωπή τελικά, αφού καταλύθηκε η σκέψη και η τρέλα σταδιακά οδήγησε στο θάνατο του λογοτέχνη, αντίθετα με άλλες περιπτώσεις τρελών, που η τρέλα τους αποτέλεσε συνθήκη της δημιουργίας τους, όπως το Νίτσε ή το Βαν Γκογκ²⁴.

Στη μυθοπλασία, η αναπαράσταση της τρέλας παρουσιάζει κοινά στοιχεία και κοινούς μηχανισμούς αναπαράστασης με τους τρόπους δημιουργίας του μηχανισμού περιγραφής της ετερότητας. Φυσικά, στην περίπτωση αυτή, ο έτερος είναι ο τρελός, του οποίου η εικόνα προσλαμβάνει στοιχεία ανάλογα με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα του συγγραφέα, επομένως πρόκειται για διαφορετικού τύπου διαδρομές για τον κάθε συγγραφέα, όσο και αν ο ενδεχόμενος προορισμός είναι κοινός. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, βέβαια, και επιστρατεύοντας ο καθένας από τη μεριά του το ταλέντο του και την περιγραφική του δεινότητα, προκύπτει ότι ο τύπος του τρελού είναι σχεδόν στερεοτυπικός πλέον και συνήθως καταλήγει σε πολιτιστικό στερεότυπο²⁵. Με άλλα λόγια, πρόκειται συνοπτικά για έναν άνθρωπο που χαρακτηρίζεται από μία σχετική αποστασιοποίηση από το κοινωνικό γίνεσθαι, που φαίνεται να στρέφεται περισσότερο στον εσωτερικό του κόσμο, παρά να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον του²⁶.

Η αποτύπωση τέτοιου είδους χαρακτήρων στη λογοτεχνική αφήγηση αφήνει περισσότερο έντονες εντυπώσεις στους αναγνώστες, συγκριτικά με τα αντίστοιχα ερεθίσματα που λαμβάνονται από τα Μ.Μ.Ε., διότι η λογοτεχνία επιτυγχάνει τη μακρόχρονη αποτύπωση των ερεθισμάτων στον αναγνώστη, γεγονός που συμβαίνει ευκολότερα και κυρίαρχα με τις

22 Φουκώ (2004), σ. 12 κ.ε.

23 Καρακίτσιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 1.

24 Καρακίτσιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 1.

25 Καρακίτσιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 3.

26 Καρακίτσιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 10.

εικόνες της ετερότητας²⁷. Η αποτύπωση της ετερότητας ή εν προκειμένω της τρέλας εξυπηρετήθηκε ιδιαίτερα κατά την πρώτη φάση του διηγήματος, διότι την περίοδο εκείνη παρατηρήθηκε ο περιορισμός της φαντασίας και η προσήλωση στις απαιτήσεις του ρεαλισμού, επομένως έμφαση δόθηκε στην πιστότητα των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων σε σημείο που να γίνονται αφενός πιστευτοί και αφετέρου να καθίστανται φορείς πολιτιστικών πληροφοριών²⁸. Ενδεικτικά αναφέρεται ο κοινός τόπος του πλοίου των τρελών που απαντά στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία και περιγράφει την ανάγκη για συνεχή μετακίνηση των τρελών, ως αποτέλεσμα της αποπομπής τους από την κοινωνία²⁹.

Συχνά, επίσης, διαφωτιστικά κρίνονται τα παραδείγματα από την ιστορία τα οποία δείχνουν την προσπάθεια των κυβερνώντων να αποπέμψουν τους ψυχικά νοσούντες στους Αγίους Τόπους κατά το 15ο αιώνα είτε για να πετύχουν την θεραπεία τους από θαύμα είτε για να καθαρθεί η κοινωνία η οποία τους «απεμπολεί»³⁰.

Συνδυάζονται, επομένως, και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό να καταδειχθεί, τα πορίσματα της ψυχιατρικής με τη λογοτεχνία δημιουργείται ένας λογοτεχνικός τύπος τρελού ιδιαίτερα λεπτομερειακός και γοητευτικός, ιδίως στην περίπτωση του Βιζυηνού ο οποίος συνδύαζε την επιστημονική κατάρτιση από τη μία και το λογοτεχνικό ταλέντο από την άλλη³¹. Με τον τρόπο αυτό παρουσιάζονται τα δύο κυρίαρχα θέματα που φαίνεται να δεσπόζουν στο έργο του Βιζυηνού, τουλάχιστον αναφορικά με το ζήτημα της τρέλας, που είναι ο έρωτας και η γενεσιουργός αιτία του πάθους από τη μία και ο θάνατος στον οποίο οδηγούνται οι άνθρωποι, έχοντας πρώτα ενδώσει στο πάθος, με την απόσταση να καλύπτεται από την τρέλα και τα παρεπόμενά της³².

27 Καρακίτσος κ.ά. (χ.χ.), σ. 3. Πρβλ. επίσης και Foucault (1989), σ. 389 κ.ε.

28 Καρακίτσος κ.ά. (χ.χ.), σ. 3.

29 Φουκώ (2004), σ. 13 κ.ε.

30 Φουκώ (2004), σ. 13 κ.ε.

31 Καρακίτσος κ.ά. (χ.χ.), σσ. 6-7.

32 Καρακίτσος κ.ά. (χ.χ.), σ. 7.

Κεφάλαιο Β

Η λογοτεχνία³³ δεν είναι η γλώσσα που προσεγγίζει τον εαυτό της ως το σημείο της ορμητικής της εκδήλωσης, είναι η γλώσσα που τίθεται όσο το δυνατόν μακρύτερα από τον ίδιο τον εαυτό του. Και αν, σε αυτή την «εκτός εαυτού» θέση, αποκαλύπτει το δικό του είναι, το αιφνίδιο αυτό φως αποκαλύπτει μάλλον μια απόκλιση παρά μια επιστροφή των σημείων στους εαυτούς τους. Το «υποκείμενο» της λογοτεχνία (αυτό που μιλάει σ' αυτή και αυτό για το οποίο μιλά) δεν είναι ίσως τόσο η γλώσσα στη θετικότητά της, όσο το κενό όπου βρίσκει το χώρο του όταν εκφέρεται στη γυμνότητα του «μιλάω». [...] Για το λόγο αυτό, δίχως άλλο, δίστασε, τόσο πολύ καιρό, ο δυτικός στοχασμός να σκεφθεί το είναι της γλώσσας: σαν να είχε προαισθανθεί τον κίνδυνο που θα προκαλούσε στο προφανές του «είμαι» η γυμνή εμπειρία της γλώσσας.

Μισέλ Φουκώ,
«Ο Στοχασμός του έξω», σσ. 13-14.

Οι κοινωνική οργάνωση, η επιμέλεια εαυτού και η ψυχική νόσος

Το γεγονός ότι η ταυτότητα του ατόμου συμπληρώνεται από τις παραμέτρους της πολιτικής αφενός και της ατομικής του ζωής αφετέρου, καθιστά το άτομο κοινωνό τόσο σε πτυχές της εσωτερικής του ζωής όσο και ταυτόχρονα σε διεργασίες που δομούν τις κοινωνίες στις οποίες δρα. Η συνθήκη αυτή και ο συνδυασμός αυτών των φαινομενικά αντίρροπων δυνάμεων, της ατομικότητας και της κοινωνικότητας του ατόμου, μπορούν να εντοπιστούν στις περιπτώσεις της λογοτεχνικής έκφρασης ήδη από την αρχαιότητα.

Η καταγωγή των ατόμων και οι σχέσεις που αυτά δομούσαν με τον ευρύτερο περίγυρό τους ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπως η αρχαία Αθήνα, καταδεικνύουν ότι ο τρόπος που τα άτομα εντάσσονταν σε κοινωνικούς σχηματισμούς³⁴, εκπροσωπώντας συγκεκριμένες ιδέες και τάσεις, έδωσαν συγκεκριμένο περιεχόμενο στη λογοτεχνία της περιόδου και, πρακτικά,

33 Οι κανόνες και οι συγκρούσεις της γλώσσας διοχετεύονται μέσα από τη λογοτεχνία και καταλήγουν στον αναγνώστη ο οποίος ως αναγνώστης του Βιζυηνού -εν προκειμένω- γίνεται κοινωνός στη μετάβαση που κάποιες φορές θυμίζει ειδησεογραφική αποτύπωση της πραγματικότητας και άλλες φορές ένδυμα αληθοφάνειας της έμπνευσης του καλλιτέχνη, καθώς ο τελευταίος περιφέρεται ανάμεσα σε τομείς όπως η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία και η ανάλυση του λογοτεχνικού μύθου. Πρβλ. επίσης και Foucault (1989), σ. 390.

34 Φουκώ (2013), σ. 58.

περιθωριοποίησαν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες από την ενασχόληση με τη λογοτεχνία, οπότε και με την αξιοποίησή της ως μέσο έκφρασης³⁵.

Μέσα στο λογοτεχνικό έργο εντοπίζονται στοιχεία που αφορούν ήθη, έθιμα, απόψεις και τελικά η θέση του ατόμου στο σύνολο και η στάση του απέναντι σε αυτό³⁶. Προκειμένου, λοιπόν, να επιχειρηθεί η σύλληψη και η κατανόηση και των πιο μύχιων ιδεών του λογοτεχνικού έργου, θα χρειαστεί να αντιμετωπιστεί το άτομο όχι μόνο στα στενά όρια της ατομικότητάς του αλλά και στην κοινωνική του παρουσία³⁷. Στο λογοτεχνικό κείμενο, εξάλλου, συχνά εντοπίζονται αξίες της ιδιωτικής ζωής και την ίδια στιγμή οι σχέσεις του συγγραφέα, εν προκειμένω, με τον ίδιο του τον εαυτό οι οποίες, όπως θα καταδειχθεί και στη συνέχεια επιβάλλεται να μελετηθούν προκειμένου να γίνει κατανοητή η σχέση της πνευματικής υγείας με το λογοτεχνικό κείμενο και ιδίως με το Βιζυηνό που αποτελεί και το θεματικό πυρήνα αυτής της εργασίας.

Επιπρόσθετα, στις περιπτώσεις των αστικών δυτικών κοινωνιών του 19ου αιώνα παρατηρείται ο ατομικισμός των ατόμων να μην είναι διόλου αναπτυγμένος και η ιδιωτική ζωή να οργανώνεται με επιμέλεια και να αποτελεί κέντρο αναφοράς των συμπεριφορών και ένα από τα θεμέλια του κύρους που την περιβάλλει, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά από το Φουκώ³⁸. Ακόμη, εντοπίζονται κοινωνίες στις οποίες το άτομο έχει ιδιαίτερη σχέση με τον εαυτό του, χωρίς να είναι ανεπτυγμένες οι αξίες του ατομικισμού ή της ιδιωτικής ζωής³⁹.

Ολοκληρώνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ο ασκητισμός της χριστιανικής θρησκείας, μέσα από τον οποίο εκφράστηκε και ικανοποιήθηκε η ανάγκη του ατόμου να έρθει σε επαφή με τον εαυτό του και στη συνέχεια να αποκηρύξει οποιαδήποτε ατομικιστική συμπεριφορά, στα πλαίσια πλέον του οργανωμένου ασκητισμού⁴⁰. Στα πλαίσια των ανεπτυγμένων κοινωνιών, είναι αναμενόμενο το άτομο να δέχεται ποικίλα ερεθίσματα, ορισμένα από τα οποία επιδρούν καταλυτικά στην ψυχοσύνθεσή του.

35 Φουκώ (2013), σ. 58.

36 Foucault (1989), σ. 407.

37 Φουκώ (2013), σ. 59.

38 Φουκώ (2013), σ. 59.

39 Φουκώ (2013), σ. 59.

40 Φουκώ (2013), σ. 60

Όπως τονίστηκε ήδη από το Φουκώ⁴¹, απαραίτητο στοιχείο της ανθρώπινης επιβίωσης είναι η υποχρέωση να φροντίζει το άτομο τον εαυτό του, υποχρέωση η οποία αποτελεί τμήμα της τέχνης του βίου, όπως την κατονομάζει. Η θεωρία σχετικά με τη φροντίδα του εαυτού σε όλη τη διάρκεια του βίου και η ανάγκη της είχε επισημανθεί ήδη από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Ενδεικτικά αναφέρεται χωρίο από την Κύρου Παιδεία του Ξενοφώντα όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «Δεν μπορούμε να κατηγορούμε του θεούς ότι δεν εκπλήρωσαν όλες τις επιθυμίες μας» (VII, 5), φράση η οποία υπογραμμίζει την ευθύνη του ανθρώπου να μεριμνά για τις υποθέσεις του και να μην εναποθέτει τις ελπίδες του στις θεϊκές δυνάμεις, άποψη καινοτόμος ιδίως σε μία θεοκρατική περίοδο όπως η αρχαία ελληνική, όταν υπήρχε η αντίληψη ότι η ζωή των ανθρώπων ήταν προκαθορισμένη από τη στιγμή της γέννησής τους με τους θεούς να επεμβαίνουν στη διαμόρφωση της ζωής των θνητών υπηκόων τους.

Η έννοια τη φροντίδας του εαυτού ή αλλιώς *cura sui*, μπορεί να εντοπιστεί στις φιλοσοφικές θεωρίες του Σωκράτη⁴², ενώ, όπως αναφέρεται και από τον Αλβίνο, ο άνθρωπος πρέπει να στραφεί στον εαυτό του προκειμένου να εντοπίσει εκείνο που χρειάζεται να φροντίσει⁴³. Επιπλέον, παρόμοια είναι και η γνώμη του Επίκουρου σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι ποτέ αργά για να αρχίσει κάποιος να ενδιαφέρεται για τον εαυτό του⁴⁴, προσέγγιση η οποία απαιτεί συγκεκριμένες διαστάσεις χώρου και χρόνου για να λάβει χώρα⁴⁵.

Σύμφωνα με την άποψη του Γαληνού, μάλιστα, το επόμενο στάδιο της ενασχόλησης του ατόμου με τον εαυτό του είναι να στραφεί στην αντιμετώπιση των παθών του, ζητώντας τη βοήθεια κάποιου που μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμος. Ο Γαληνός, βέβαια, δεν προτείνει την εξεύρεση ενός τεχνογνώστη ο οποίος θα είναι ονομαστός για τις γνώσεις και την τέχνη του αλλά πολύ περισσότερο έναν άνθρωπο με καλή φήμη που μπορούμε να εμπιστευτούμε την ειλικρίνειά του⁴⁶.

41 Φουκώ (2013), σ. 60 κ.ε.

42 Φουκώ (2013), σ. 61.

43 Φουκώ (2013), σ. 62.

44 Φουκώ (2013), σ. 67.

45 Φουκώ (2013), σ. 68 κ.ε.

46 Φουκώ (2013), σ. 73.

Επεκτείνοντας περαιτέρω το περιεχόμενο της φροντίδας του εαυτού παρατίθεται η επικρατούσα άποψη, η οποία πλέον επιβεβαιώνεται και από τη σύγχρονη ιατρική, ότι η φροντίδα του εαυτού, πέρα από τη διάσταση αισθητικής της ύπαρξης, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την πρακτική και την ιατρική επιστήμη. Η θέση αυτή υποστηρίχθηκε από τον Πλούταρχο, μεταξύ άλλων, ότι δηλαδή η ιατρική και η φιλοσοφία έχουν κοινό πεδίο μελέτης, αφού η έννοια του πάθους αφορά τόσο τις διαταραχές του σώματος όσο και για τις αντίστοιχες της ψυχής⁴⁷. Εξάλλου, για ένα γιατρό της αρχαιότητας όπως ο Γαληνός, αρμοδιότητά του ήταν όχι μόνο τα πάθη του σώματος αλλά και η θεραπεία των παραστρατημάτων του μυαλού, των παθών και των πλανών που δημιουργούνται από λανθασμένες εντυπώσεις⁴⁸.

Εξάλλου, η φροντίδα του σώματος ακόμη και σε μία εποχή που το ανθρώπινο σώμα έπρεπε να είναι στην καλύτερη δυνατή του κατάσταση, ώστε να μπορούν οι πολίτες να πολεμούν αποτελεσματικά, δε θα μπορούσε να ιδωθεί απομονωμένα χωρίς τη φροντίδα της ψυχής, δεδομένου ότι η πνευματική υγεία επιδρούσε και στο σώμα⁴⁹. Για το λόγο αυτό υποστηριζόταν ότι η κακές συνήθειες της ψυχής επηρεάζουν το σώμα και, αντίστροφα, οι καταχρήσεις του σώματος φανέρωναν τα μειονεκτήματα της ψυχής. Φυσικά, οι ψυχικές παθήσεις δεν εντοπίζονται με τον ίδιο τρόπο που εντοπίζονται οι σωματικές ασθένειες. Συχνά, μάλιστα, οι ψυχικές παθήσεις εκλαμβάνονται ως αρετές και έτσι η οργή εκλαμβάνεται συχνά ως θάρρος, το ερωτικό πάθος ως φιλία ή ο φθόνος ως άμιλλα, γεγονός που δημιουργεί λανθασμένα συμπεράσματα⁵⁰.

Τελικά, το άτομο, όπως επισημάνθηκε από τον Πλάτωνα, πρέπει να επιστρέψει στον εαυτό του και για να συμβεί αυτό χρειάζεται να ανακαλύψει τις κατάλληλες δραστηριότητες που θα το βοηθήσουν να επικεντρωθεί στα σημεία εκείνα της προσωπικότητάς του που χρειάζονται αλλαγές. Φυσικά, σε καμία, περίπτωση δεν προτείνεται η παραίτηση από τις υπόλοιπες ανθρώπινες δραστηριότητες και η επικέντρωση εξολοκλήρου στις ενέργειες που θα εξασφαλίσουν την επιστροφή στον εαυτό, υπερασπιζόμενος κατ' ουσία την πολυπραγμοσύνη του ατόμου⁵¹.

47 Φουκώ (2013), σ. 75.

48 Φουκώ (2013), σ. 77.

49 Φουκώ (2013), σ. 78.

50 Φουκώ (2013), σ. 80.

51 Φουκώ (2013), σσ. 88-89. Όπως επισημαίνεται και στο Ιατρού (2012), σ. 70 κ.ε., οι κακές συνθήκες διαβίωσης

Αφήνοντας πίσω, την αρχαία ελληνική περίοδο και εστιάζοντας περισσότερο στη σύγχρονη εποχή, ο «τρελός» δεν αντιμετωπίζεται φυσικά πλέον ως άτομο με θεϊκά χαρίσματα στις κοινωνίες του δυτικού κόσμου. Για τον εξωτερικό παρατηρητή, ο ψυχικά νοσών είναι εκείνος ο οποίος ζει στην ουσία στο περιθώριο της κοινωνίας, αδυνατώντας να συμμετάσχει στις διεργασίες εκείνες οι οποίες τον καθιστούν πολίτη. Οι τάσεις των ατόμων αυτών να μην μπορούν να εναρμονιστούν με το περιβάλλον τους και να δίνουν την εντύπωση ότι χειρίζονται ένα διαφορετικό κώδικα επικοινωνίας ο οποίος όσο και αν έχει τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα με τον δικό μας, ωστόσο φαίνεται να αξιοποιείται με έναν τρόπο διαφορετικό από τα άτομα που νοσούν ψυχικά⁵².

Η αδυναμία των ατόμων να φροντίσουν τον εαυτό τους αφενός και η τάση που υπάρχει συχνά τα ψυχικά διαταραγμένα άτομα να θεωρούνται επικίνδυνα, ενώ συνήθως δεν είναι, οδήγησε στη δημιουργία κατάλληλων ιδρυμάτων στα οποία τα άτομα με τις ανάγκες φροντίδας και νοσηλείας μπορούσαν να ζήσουν αποφεύγοντας κατά το δυνατόν τους κινδύνους και προφυλάσσοντας, ταυτόχρονα, τους εαυτούς τους και το κοινωνικό σύνολο. Με τον τρόπο, οι αναπτυγμένες και οι αναπτυσσόμενες χώρες κατόρθωσαν να τονίσουν το κοινωνικό τους πρόσωπο και ταυτόχρονα να διαφυλάξουν την κοινωνική ισορροπία, συνθήκη απαραίτητη για την αναδιοργάνωση των κρατών ιδιαίτερα μετά το τέλος των παγκοσμίων πολέμων⁵³.

Οι αντιλήψεις αυτές μπορούν να εντοπιστούν στο έργο του Βιζυηνού, για τον οποίο ο κλειστός χώρος ως φυλακή του πάθους και ως συνώνυμο της απομόνωσης από τον έξω κόσμο μπορεί να εντοπιστεί σε πολλά διηγήματά του μεταξύ των οποίων το *Αμάρτημα της μητρός μου* και φυσικά και στο διήγημα *Οι συνέπειες της παλαιάς ιστορίας*. Στο πρώτο ο κλειστός χώρος απομονώνει την οικογένεια από τον έξω κόσμο και την καταδικάζει σε ένα ζοφερό περιβάλλον στο οποίο ζει σε μία επανάληψη το πάθος που προκαλείται από την αρρώστια, το θάνατο και τελικά την ανέχεια. Στη δεύτερη περίπτωση, ο κλειστός χώρος του

είναι εκείνες που δημιουργούν πολλές φορές την ανάγκη στο άτομο να στραφεί στη φαντασία και να αναπλάσει έναν καινούριο κόσμο που θα τοποθετήσει οιονεί στη θέση του πραγματικού που δεν το ευχαριστεί. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η δημιουργία ενός φανταστικού κόσμου αποτελεί τη μόνη διέξοδο και την απαραίτητη παραμυθία που επιζητά η ψυχή, ιδιαίτερα σε δυσχερείς περιόδους όπως εκείνη που έζησε ο Βιζυηνός.

52 Ρηγάτος (2014), σ. 47 κ.ε.

53 Φουκώ (2004), σ. 13.

ιδρύματος αποτελεί το κέντρο του διηγήματος καθώς η προσοχή εστιάζεται στο ίδρυμα στο κέντρο του εδεμικού τοπίου⁵⁴.

Ανιχνεύοντας στοιχεία από τα διηγήματα του Βιζυηνού, δε θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι φαίνεται να του ασκείται μία πρωτόγνωρη γοητεία από τα ψυχικά ασθενή άτομα και αυτό θα μπορούσε να αιτιολογηθεί από τη συχνή παρουσία τέτοιων προσώπων στο έργο του⁵⁵. Ο Κιαμήλ στο *Ποιος ήτο ο φονεύς του αδελφού μου* και η Κλάρα πρωτίστως στο διήγημα *Οι συνέπειες της παλαιάς ιστορίας* όχι μόνο δεν αποτελούν περιθωριοποιημένους χαρακτήρες αλλά λειτουργούν πρωτίστως ως πόλος έλξης και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών, με τον Κιαμήλ να υποφέρει μετά τη δολοφονία του Χρηστάκη και την Κλάρα να προκαλεί έντονα συναισθήματα στο νεαρό Ψυχίατρο μέχρι και δάκρυα.

Επιπρόσθετα, ιδίως στη περίπτωση της Κλάρας, ο εγκλεισμός της στο ίδρυμα δε δίνει την εντύπωση της περιθωριοποίησης και της προστασίας της κοινωνίας από την Κλάρα αλλά πολύ περισσότερο δίνεται η αίσθηση ότι προστατεύεται η Κλάρα από την κοινωνία, μέσα στην ιδιαιτερότητα της ψυχικής νόσου που βιώνει. Τα παραπάνω, βρίσκουν πρακτική εφαρμογή στο βίο του Βιζυηνού του οποίου η ζωή φαίνεται να προδιέγραφε την βασανιστική πορεία του, μέχρι το τέλος αυτής στο Δρομοκαΐτειο, όπως καταδεικνύεται στο επόμενο κεφάλαιο.

54 Ρασιδάκη (2012), σ. 245 κ.ε. Πρβλ. επίσης και Felman (2003), σ. 73 κ.ε.

55 Ρηγάτος (2014), σ. 40 κ.ε.

Κεφάλαιο Γ

Disce gaudere (=μάθε να χαίρεσαι)

Σενέκας, «*Epistulae morales ad Lucilium*», 23, 3-6.

Το μη ειδυλλιακό περιβάλλον του Βιζυηνού

Εκτός από τα βασικά στοιχεία που βοηθούν στην κατανόηση της ψυχικής νόσου, συχνά κρίνεται απαραίτητο να γίνει μία σύντομη μελέτη της ζωής του συγγραφέα, ιδιαίτερα όταν ο τελευταίος αυτοβιογραφείται⁵⁶ οπότε οι ιστορίες της ζωής του γίνονται σε μεγάλο βαθμό ιστορίες της τέχνης του⁵⁷. Με άλλα λόγια, μία μελέτη της ψυχικής νόσου και του Βιζυηνού δε θα μπορούσε ποτέ να είναι πλήρης, χωρίς να έχουμε υπόψη μας τις επιρροές που δέχτηκε ο συγγραφέας και τον ευαισθητοποιήσαν ή ακόμη και τον έστρεψαν προς την ψυχική νόσο, σε συνδυασμό με τα λογοτεχνικά ρεύματα και τάσεις της περιόδου που έζησε.

Συγκεκριμένα, οι Έλληνες πεζογράφοι που έκαναν την εμφάνισή τους στο τέλος της δεκαετίας του 1870 καθώς και στη δεκαετία του 1880, προσάρμοσαν στα ελληνικά δεδομένα το ρεαλισμό, όπως τον είχαν γνωρίσει εισηγμένο από την Ευρώπη, δημιουργώντας τον πυρήνα χαρακτηριστικών που συμβατικά ονομάστηκαν ηθογραφία. Για τους Έλληνες λογοτέχνες που ασχολήθηκαν με το είδος, η ηθογραφία μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικές κατευθύνσεις. Στην περίπτωση της πρώτης, η ηθογραφία έχει τη μορφή της ειδυλλιακής ωραιοποίησης της καθημερινής ζωής στην ύπαιθρο⁵⁸, όπως χαρακτηριστικά την παρουσιάζει ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης σε διηγήματά του όπως το *Όνειρο στο Κύμα*.

56 Foucault (1989), σ. 391 κ.ε. Όπως τονίζεται σε μελέτες, μεταξύ των οποίων και αυτή του Foucault (1989), η μελέτη της λογοτεχνίας μοιραία οδηγεί σε κοινωνιολογικές και ψυχολογικές μελέτες. Εξάλλου, πρέπει να επισημανθεί ότι όλοι οι τομείς της ανθρώπινης διάνοησης μοιραία καταλήγουν στη γλώσσα, επομένως είναι αναμενόμενο και η λογοτεχνία να μην αποσκοπεί μόνο στην τέρψη των αναγνωστών της αλλά να επιδιώκει την κατάλληλη προώθηση μηνυμάτων, μέσα από την αποτύπωση και στη συνέχεια παρουσίασή τους.

57 Μουλλάς (1994), σσ. ριδ'-ριε'.

58 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

Η περίπτωση του Βιζυηνού, φυσικά, δεν μπορεί να συγκαταλεχθεί στην ίδια κατηγορία με εκείνη του Παπαδιαμάντη ή οποιουδήποτε άλλου δημιουργού που αντιλαμβάνεται την ειδυλλιακή πλευρά της πραγματικότητας, δομώντας σε ένα εξωαστικό τις περισσότερες φορές περιβάλλον τις υποθέσεις των διηγημάτων του. Ο Βιζυηνός φαίνεται να ενδιαφέρεται πολύ περισσότερο για τις σκοτεινές και σκληρές όψεις της καθημερινής ζωής, ιδωμένες υπό το πρίσμα της ιδιαίτερης ματιάς του, συχνά σε ένα περιορισμένο περιβάλλον, συγκροτώντας τη ρεαλιστική αγροτική ηθογραφία, όπως υποστηρίζεται από μελετητές μεταξύ των οποίων και ο Βουτούρης⁵⁹. Ακόμη, το περιβάλλον στα διηγήματα του Βιζυηνού αλληλεπιδρά με τα δρώντα πρόσωπα δημιουργώντας είτε μία σχέση απόκρισης με αυτά είτε μία αντίθεση με τις ανθρώπινες ψυχικές καταστάσεις⁶⁰. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 δε γινόταν ιδιαίτερη προσπάθεια να συσχετιστούν τα λογοτεχνικά έργα με μελέτες επιστημονικού περιεχομένου, όπως φιλοσοφικές και ψυχολογικές⁶¹.

Ο τρόπος που ο Βιζυηνός αξιοποιεί τις εκφραστικές δυνατότητες του ρεαλισμού αποτελεί ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα παράμετρο της δημιουργίας του. Συγκεκριμένα, στο έργο του εντοπίζονται χαρακτηριστικά ρεαλισμού, τα οποία δίνουν αξιοζήλευτη αληθοφάνεια στους χαρακτήρες οι οποίες κατανοούν να είναι αληθινοί τελικά όχι μόνο γιατί σχεδιάστηκαν με ολοκληρωμένο τρόπο αλλά, διότι πολλοί από αυτούς υπήρξαν με σάρκα και οστά. Την ίδια στιγμή καλλιεργείται ένα ιδιότυπο κλίμα αγωνίας στο έργο του, τις περισσότερες φορές ήδη από τον τίτλο του διηγήματος για να αποκατασταθεί η λογοτεχνική του τάξη στο τέλος του διηγήματος.

Η θέση αυτή επισημαίνεται και από τον Αθανασόπουλο (1996), ο οποίος τονίζει ότι «οι πλοκές του Βιζυηνού αναπτύσσονται πάνω σε ένα σχέδιο που θα άρμοζε σε αστυνομικές ιστορίες[...]. Καρπός αυτής της αξίωσης ή προϋπόθεσης της διήγησης του Βιζυηνού είναι ένας ιδιότυπος ρεαλισμός. Ένας ρεαλισμός που ενώ από το ένα μέρος σέβεται πλήρως τα αφηγηματικά μέσα και τηρεί τους νόμους του ρεαλισμού -σε βαθμό τέτοιο που να θεωρείται ο Βιζυηνός ως ένας από τους εκπροσώπους της ελληνικής ηθογραφίας του 19ου αιώνα- δίνει την εντύπωση από το άλλο μέρος πως προβληματίζεται με τους γενικά αποδεκτούς σκοπούς του ρεαλισμού ή και πως αμφισβητεί τα νόμιμα όριά του»⁶².

59 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

60 Μουλλάς (1994), σ. ρ'.

61 Μαυρέλος (2009), σ. 241.

62 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 172-173.

Η επιφανειακή αντινομία ανάμεσα στο πραγματικό, έτσι όπως αναπαρίσταται από τη λογοτεχνία, και στο πραγματικό, έτσι όπως η ίδια η ζωή του δημιούργησε, αποτελεί την ευαίσθητη ισορροπία του Βιζυηνού, η οποία, συνδυασμένη με τα τα προσωπεία που απαντούν στο έργο του⁶³, θέτουν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη μίας και μοναδικής αλήθειας, όπως την ορίζει ο ρεαλισμός, και παράγουν ποικίλα περιβάλλοντα πραγματικότητας⁶⁴. Ο τρόπος αυτός επιδρά στην ψυχοσύνθεση του αναγνώστη και η αληθοφάνεια όσων καταγράφονται λειτουργεί επικουρικά στην ταύτιση του αναγνώστη με τους ήρωες και, τελικά, στην αφύπνιση της συνείδησής του⁶⁵.

Επιπρόσθετα, η τάση του Βιζυηνού να αποδίδει στην ντοπιολαλιά της Βιζύης τα διαλογικά μέρη του διηγήματός του και να χρησιμοποιεί μία συχνά περίπλοκη έως και άκαμπτη ενίοτε λόγια γλώσσα στα περιγραφικά μέρη, δημιουργεί μία παράλληλη πορεία ανάμεσα σε δύο λεκτικά εργαλεία, εκ διαμέτρου αντίθετα στο συναισθηματικό κυρίως φορτίο τους και τεκμηριώνει τη δισχιδή στάση του Βιζυηνού⁶⁶. Γρήγορα φαίνεται διατεθειμένος να εγκαταλείψει την άκρα καθαρεύουσα και στρέφεται σε ένα συνδυασμό της καθαρεύουσας και της ντοπιολαλιάς της περιοχής του, δομώντας μία στρωτή, ώριμη έκφραση με έντονα διαλογικά στοιχεία, χωρίς ακρότητες της καθαρεύουσας, παρά το γεγονός ότι τη χειριζόταν άψογα⁶⁷.

Ο λόγος που αναφέρονται τα παραπάνω και παρατίθενται όσα ακολουθούν εντάσσεται στην προσπάθειά μας να καταδείξουμε σε αδρές γραμμές χωρίς τις λεπτομερειακές υπερβολές ενός βιογράφου ότι το περιβάλλον του Βιζυηνού, πέρα από τη σωματική του ασθένεια επέδρασε καταλυτικά στην ψυχολογία του και φυσικά διαμόρφωσε τα εκφραστικά του μέσα και τις μορφές τις οποίες επιφόρτισε με προσωπικά του βιώματα, χωρίς ούτε στιγμή να επιθυμεί να αποκρύψει το γεγονός ότι επρόκειτο για μία ιδιότυπη αυτοβιογραφία⁶⁸, παραπλανώντας όπως άλλοι, επί παραδείγματι ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, με τεχνάσματα όπως «δια την αντιγραφήν», που παρέθεταν στο τέλος των διηγημάτων τους.

Ακόμη, ο θάνατος του Γ. Ζαρίφη το 1884 δημιουργεί στο Βιζυηνό την ανάγκη να βρει άλλους

63 Felman (2003), σ. 68.

64 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

65 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

66 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

67 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. V. Πρβλ. επίσης και Δημηρούλης (2009), σ. 63 κ.ε.

68 Τη σημασία της καταγραφής και παρουσίασης, τελικά, των ενδόμυχων σκέψεων και του υποσυνείδητου υπογράμμισε μεταξύ άλλων και ο Foucault, για τον οποίο η εμπειρική τάξη ενός ατόμου προσπαθεί να αναλυθεί στη βάση της ανάλυσης του υποσυνείδητου. Πρβλ. επίσης και Foucault (1989), σ. 396.

πόρους για τη διαβίωσή του, οπότε και αναγκάζεται να επιστρέψει στην Ελλάδα, έχοντας να αντιπαλεύσει τους αντιπάλους του, οι οποίοι τον αντιμετώπιζαν πάντοτε ως τον ευνοημένο των εύπορων κύκλων, την είσοδό του στους οποίους του εξασφάλιζε ο Ζαρίφης. Η τάση του να αναζητεί διαρκώς κάποιον προστάτη για να του προσφέρει κοινωνική και οικονομική ασφάλεια ακόμη και σε προχωρημένη ηλικία, καταμαρτυρεί έναν άνθρωπο ο οποίος ποτέ δεν κατόρθωσε να μεγαλώσει και να πετύχει την ανεξαρτησία του, ενδεχομένως εξαιτίας του πρόωρου θανάτου του πατέρα του και της απώλειας ενός σημαντικού συμβόλου εξουσίας στη ζωή του. Ενδεικτικά αναφέρεται η ρήση του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου ο οποίος αναφερόμενος στο Βιζυηνό διερωτάται: «Πότε τελειώνει η παιδική ηλικία του Βιζυηνού; Τη στιγμή που πεθαίνει.»⁶⁹. Η ανάγκη για την εξεύρεση προστάτη εντοπίζεται ιδιαίτερα νωρίς στη συμπεριφορά του Βιζυηνού, ο οποίος ήδη το 1872 προσπαθούσε να βρει προστάτη προκειμένου να μάθει γράμματα: Αλλοίμονο! Είμαι πτωχό σ' αυτού του κόσμου τον τροχό. Είμ' ορφανό και ξένο κι αγράμματο θα μένω⁷⁰.

Την ίδια στιγμή, ο Βιζυηνός, ο οποίος πάντοτε κατατρυχόταν από το φάσμα του βιοπορισμού βρέθηκε δίχως την υποστήριξη του Ζαρίφη πλέον και με την εμπλοκή τους στις πολιτικές διαμάχες των Τρικούπη και Δηλιγιάννη⁷¹. Η θέση που είχε λάβει ως διδάσκαλος Ρυθμικής και Δραματολογίας στο Ωδείο, δεν αρκούσε για να του παράσχει τη ζωή που ονειρευόταν αφενός και αφετέρου ήδη από το 1890 είχε να αναμετρηθεί με την ωχρά σπειροχαίτη η οποία σχετιζόταν ήδη από την εποχή του με νευρολογικής φύσης επιπτώσεις και δυσλειτουργίες⁷².

Στη συνέχεια παρατίθεται μικρό απόσπασμα από την επιστολή που απέστειλε ο Βιζυηνός τον αδελφό του Μιχαήλο το Σεπτέμβριο του 1890⁷³: «εγνώρισα εδώ ανθρώπους οι οποίοι το έχουν από εικοσιπέντε χρόνους, οι οποίοι όμως με πολλές περιποιήσεις και πολλήν προσοχήν και περίθαλψιν κατορθώνουν να διάγουν βίον οπωσούν υποφερτόν. Ευτυχώς εγώ είμαι ακόμη καλλίτερα από όλους επειδή το κακόν ευρίσκεται εις την αρχήν του. Σε έγγραψα και εξ Αθηνών ότι η Ινφλουέντσα έκαμε την αρχή, αυτή δε έγεινεν η αιτία να μην το καταλάβουν οι ιατροί και να το παραμελήσωμεν επί τινας μήνας, με την ιδέαν ότι είναι ρευματισμοί, που θα

69 Δημηρούλης (2009), σ. 60. Σχετικά με την παιδική ηλικία του Βιζυηνού και πόσο αυτή επηρέασε τη μετέπειτα εξέλιξή του, αξίζει να επισημάνουμε το γεγονός ότι σε ηλικία πέντε ετών έμεινε ορφανός από πατέρα και αναγκάστηκε να εργαστεί για να στηρίζει την οικογένειά του, επομένως η παιδική του ηλικία διακόπηκε απότομο. Την έλλειψη αυτή την εντοπίζουμε στα παιδικά τραγούδια που συνθέτει, στα οποία προσπαθεί να καλύψει το κενό της παιδικής του ηλικίας. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (2003), σ. 473.

70 Αθανασόπουλος (1996), σ. 38.

71 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. X.

72 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. XI. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σσ. 60-61.

73 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 61-62.

περάσουν το καλοκαίρι. Το πράγμα όμως απεδείχθη ότι είναι νόσημα του μυελού όπου ευρίσκεται μέσα εις την κοκκαλοραχιά, και επομένως είναι νόσημα των κινητικών και αισθητικών νεύρων των κάτω άκρων»⁷⁴.

Η πορεία του Βιζυηνού φαίνεται να διαπερνά φάσεις εκ διαμέτρου αντίθετες. Για να γίνει περισσότερο σαφές αυτό αρκεί ακόμη και μία επιφανειακή ανάγνωση της βιογραφίας του. Μεγαλώνοντας σε ένα επαρχιακό περιβάλλον, περιτριγυρισμένος από το θάνατο⁷⁵ και τη φτώχεια, του δίνεται η ανέλπιστη ευκαιρία να απαγκιστρωθεί από τη μίζερη ζωή του και να μορφωθεί, χωρίς ο ίδιος να το προσδοκά και μάλιστα πέρα από τις σπουδές στην Ελλάδα, του δίνεται η δυνατότητα να σπουδάσει στην κραταιά Γερμανία, χώρα σπουδών για την ελίτ της περιόδου⁷⁶. Οι μεταβάσεις του αυτές μπορούν να ανιχνευτούν ακόμη και στους ήρωές του οι οποίοι κινούνται από την άγνοια στη γνώση ή από την αθωότητα στην πλήρη συνειδητοποίηση. Τέτοια παραδείγματα μπορούν να θεωρηθούν ο Γιωργής από το *Αμάρτημα της μητρός μου* καθώς και ο Σελήμ από το διήγημα Μοσκώβ-Σελήμ ή ακόμη και ο μικρός εγγονός του παππού Γιωργάκη στο *Μόνον της ζωής του ταξίδιον*.

Εκτός αυτού, ακόμη και ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε το έργο του προκαλεί αμφιθυμικά συναισθήματα. Στην αρχή της πορείας του, όντας άπειρος ποιητής⁷⁷, καταφέρνει να δρέψει δάφνες αναγνώρισης για τα πρωτόλειά του, ανέλπιστη ευτυχία για τον ίδιο, και ταυτόχρονα προπομπός της συντριβής του μερικά χρόνια αργότερα, όταν θα επιστρέψει μορφωμένος πια στην Ελλάδα για να απαγγείλει τις συνθέσεις του σε ένα κοινό που δεν επρόκειτο να τον αποδεχτεί διόλου, εξαιτίας της ιδιαίτερης αμφίεσής του, της εμφάνισης και της προφοράς του⁷⁸ και -γιατί όχι- λόγω της τύχης του να είναι προστατευόμενος πλουσίων, οι οποίοι του εξασφάλιζαν εισιτήριο στις κοσμικές εκδηλώσεις και προβάδισμα στην έκδοση των έργων

74 Δούκα (1995), σ. 27. Πρβλ. επίσης και Αμπατζόγλου (2012), σ. 36.

75 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. VI. Ιδιαίτερα για θέμα του θανάτου, έχουν γραφεί πολλά για τη δύστυχη εκείνη μάνα, τη μάνα του Βιζυηνού, η οποία έχασε τον άντρα της, τις δύο της κόρες και τον ένα της γιο και ζήτησε να τη θάψουν στα άσπρα, αφού φορούσε μαύρα σε όλη της τη ζωή. Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί ο θάνατος του Χρηστάκη, αδελφού του Γεώργιου Βιζυηνού, το 1878, τον οποίο, λόγω των ταραχών του πολέμου, η οικογένειά του δεν μπόρεσε να τον θάψει αλλά στην ουσία τον «παράχωσε» κάτω από τη μηλιά της αυλής.

76 Η μάχη του Βιζυηνού με τη φτώχεια αποτελεί ένα από τα μείζονα προβλήματα της ζωής του, ίσως και το μεγαλύτερο από αυτά, όπως καταμαρτυρούν τόσο οι πηγές σχετικά με τη ζωή του όσο και το έργο του. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σσ. 111-112.

77 Η ιδιορρυθμία του Βιζυηνού φαίνεται να επιβιώνει και μέσω της υστεροφημίας του. Συγκεκριμένα, όσο ήταν γνωστός ο λογοτέχνης ήταν περισσότερο γνωστός για την ποίησή του παρά για τα διηγήματά του. Μετά το θάνατό του, όμως, άρχισαν να εκτιμώνται περισσότερο τα διηγήματά του για τα οποία κυρίαρχα μελετάται μέχρι και σήμερα Αθανασόπουλος (2003), σσ. 420-421.

78 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 56-57. Πρβλ. επίσης και Δούκα (1995), σ. 29 και Αθανασόπουλος (2003), σ. 418.

του⁷⁹.

Αρχικά, βέβαια στο Λονδίνο μετά την έκδοση με έξοδα του προστάτη του Γ. Ζαρίφη της ποιητικής συλλογής *Ατθίδαι Αύραι*, κατάφερε να γευτεί τη μεγάλη αναγνώριση η οποία, ωστόσο, δεν τον ακολούθησε στην Αθήνα και για τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του⁸⁰. Μέχρι και σήμερα, επισημαίνεται από μελετητές η κακή τύχη της ποίησής του από την οποία σώθηκαν ελάχιστα ποιήματα, από τα οποία ακόμη πιο λίγα ήταν εκείνα τα οποία γνώρισαν την αναγνωστική αποδοχή⁸¹. Πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι προσπάθησαν να εντοπίσουν στο έργο του επιρροές από συγγραφείς όπως ο Βικέλας και το έργο του *Λουκής Λάρας*, *δυσπιστώντας για το ταλέντο του και προσπαθώντας να αποδώσουν την δημιουργία του σε μία ιδιότυπη τροποντινα αντιγραφή, στηριζόμενοι στις επαφές που είχαν οι δύο συγγραφείς στο Παρίσι*⁸².

Την ίδια περίοδο, αυτή της έντονης κριτικής που του ασκήθηκε, υποστηρίχθηκε ότι ο χαρακτήρας του ήταν εκρηξιγενής⁸³ ένας ακόμη λόγος για να του αποδοθούν υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί⁸⁴, οι οποίοι δεν αποτελούσαν μόνο αστεϊσμούς ανάμεσα σε κοσμικούς θαμώνες αλλά έβλεπαν το φως της δημοσιότητας σε περιοδικά ευρείας, για τα δεδομένα της εποχής, κυκλοφορίας, όπως το περιοδικό *Μη Χάνεσαι*: «*Αναγκαζόμεθα να μην αντιπαρέλθομεν την, ως Κραβαρίτου με την λύραν και τον καρβανάν του επαίτου, περιοδείαν αυτήν του κ. Βιζυηνού... προς συλλογήν συνδρομητών [...] Δυστυχώς... είναι γεννημένος δια να παίξει τοιούτον ρόλον επαίτου.*»⁸⁵.

Ακόμη και στη Γερμανία, από τη μία το ψύχος⁸⁶ και από την άλλη η ελλιπής γνώση των Γερμανικών τον περιορίζουν σε ένα δωμάτιο περιορίζοντάς τον αφενός και δημιουργώντας του περαιτέρω προβλήματα αφετέρου⁸⁷. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, η ακαδημαϊκή του καριέρα δεν πήγαινε κατ' ευχήν. Είχε βλέψεις για την έδρα της Ιστορίας της Φιλοσοφίας αλλά

79 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. III.

80 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 48-49. Πρβλ. επίσης και Δούκα (1995), σ. 26.

81 Δημηρούλης (2009), σ. 57.

82 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. VI.

83 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. III. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σ. 45.

84 Δούκα (1995), σσ. 34-35.

85 Δημηρούλης (2009), σ. 67.

86 Συχνά θεωρείται ότι τα προβλήματα του ψύχους συνδέονται άμεσα με τα προβλήματα της ψυχής, όπως αναφέρεται στο Ιακωβίδου (2010), σ. 96.

87 Αθανασόπουλος (1996), σ. 46.

μαζί με εκείνον υπήρχαν και άλλοι δύο ενδιαφερόμενοι οι οποίοι ανακηρύχθηκαν υφηγητές μερικούς μήνες μετά από αυτόν: ο Μαργαρίτης Ευαγγελίδης και ο Αντώνιος Κουτσουβέλης⁸⁸.

Η προσπάθειά του να αναδείξει το ξεχασμένο και αμφίβολης απόδοσης μεταλλείο στο Σαμάκοβο⁸⁹ δείχνουν την απέλπιδα προσπάθειά του να ισχυροποιηθεί οικονομικά, ιδίως όταν δεν μπορούσε να το κάνει αυτό πλέον μέσω της βοήθειας των εύπορων χορηγών του⁹⁰. Η υπόθεση του μεταλλείου βρίσκεται ακριβώς στον αντίποδα της ακαδημαϊκής του σταδιοδρομίας και φωτογραφίζει μία εμμονή που θα τον οδηγούσε στον πλουτισμό ή έστω σε μία άνετη ζωή. Η εμμονή του αυτή αναζωπυρώνεται το 1886. Ήδη από το 1881, ο Βιζυηνός αποθέτει στο μεταλλείο τις ελπίδες του μετά από τη συνειδητοποίηση ότι η πραγματικότητα που βιώνει είναι ασφυκτική και δεν του επιτρέπει να εξελιχθεί, όπως εκείνος το επιθυμούσε. Σταδιακά, μέχρι και την κορύφωση το 1886, το μεταλλείο αποκτά διαστάσεις μαγικής πύλης που θα οδηγούσε το συγγραφέα από την ανέχεια στα πλούτη, ελπίδα η οποία φυσικά δεν ευοδώθηκε ποτέ ούτε κατά το ελάχιστο, παρά τις προσπάθειές του⁹¹.

Προκειμένου να πραγματοποιήσει το όνειρό του αυτό, το οποίο στη συνέχεια περιπλέκεται και με την προσπάθειά του να νυμφευτεί τη μικρή Μπετίνα, όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, ταξιδεύει στο Παρίσι για να εξασφαλίσει κεφάλαια για την εκμετάλλευση του μεταλλείου αλλά δεν κατορθώνει τίποτα και απογοητεύεται οικτρά⁹².

Η κορύφωση της ασθένειάς του και ο εκτροχιασμός του Βιζυηνού θα έρθει με τη προσπάθειά του να νυμφευθεί την ανήλικη Μπετίνα Φραβασίλη⁹³ η οποία ήταν ακόμη παιδί⁹⁴, περίπου δώδεκα ετών, όταν ο Βιζυηνός τη ζήτησε από τη μητέρα της. Οι μεγαλόστομες προαναγγελίες του αφενός ότι θα της έχτιζε παλάτι στο Βόσπορο, η τακτική του να λαμβάνει δανεικά για τον επικείμενο γάμο του, ορισμένα από τα οποία τα επέστρεφε για να ορίσει εκ νέου νέα ημερομηνία γάμου, και αφετέρου ακόμη και η προσπάθεια να απαγάγει τη μικρή κοπέλα

88 Αθανασόπουλος (1996), σ. 51.

89 Η σκιά του μεταλλείου και η συνεκδοχική οικονομική ανεξαρτησία που θα μπορούσε να του εξασφαλίσει, τον ακολούθησε και στο Δρομοκαΐτειο, όπου ακόμη και στις φάσεις της ηρεμίας του η εμμονή του στο μεταλλείο υπενθύμιζε την πνευματική του ανισορροπία. Πρβλ. Αθανασόπουλος (1996), σσ. 132-133.

90 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. X. Πρβλ. επίσης και Δημηρούλης (2009), σ. 60.

91 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 53-54.

92 Αθανασόπουλος (1996), σ. 55.

93 Ο έρωτας που δε βρίσκει ανταπόκριση και όντας δυνατός βασανίζει το άτομο που τον νιώθει, περιλαμβάνεται από την κοινή συνείδηση στις αιτίες εκείνες που προκαλούν τρέλα. Ακόμη και στη λογοτεχνία της κεντρικής Ευρώπης είναι γνωστή η ορολογία «malatia d' amor» στο οποίο νόσημα ανταποκρίνονταν και προτείνονται θεραπείες πολλές φορές ιδιαίτερης σκληρότητας. Πρβλ. επίσης και Ρηγάτος (2014), σ. 41 κ.ε.

94 Αθανασόπουλος (1996), σ. 67 κ.ε.

βρισκόμενα σε έξαλλη κατάσταση⁹⁵ επιβεβαίωναν τους φόβους εκείνων που θεωρούσαν ότι η λογική ευστάθεια του Βιζυηνού σταδιακά χανόταν⁹⁶ μέχρι τον Απρίλιο του 1892, όταν και εισήχθη στο Δρομοκαΐτειο⁹⁷.

Φυσικά, ο έρωτάς του για την Μπετίνα Φραβασίλη δεν ήταν η αιτία της παραφροσύνης του αλλά η αφορμή της, αφού η ψυχική του νόσος ήρθε ως αποτέλεσμα της ασθένειάς του και είναι βέβαιο ότι σε οποιοδήποτε ρομαντικό ποιητή⁹⁸ μία παρουσία όπως η Μπετίνα με τα αιθέρια χαρακτηριστικά της και την ιδανική μορφή του κάλλους θα ξυπνούσε βεβαίως συναισθήματα, τα οποία υπό άλλες συνθήκες δε θα οδηγούσαν στην παραφροσύνη⁹⁹.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι ο έρωτάς του για την Μπετίνα δεν ήταν ο πρώτος, δεδομένου ότι ήταν ήδη αρκετά μεγάλος σε ηλικία όταν τη ζήτησε από τη μητέρα της. Στην ηλικία των δεκαεννέα ετών είχε μία ερωτική περιπέτεια με μία παντρεμένη γυναίκα στην Κύπρο¹⁰⁰, στη συνοικία Ρογιάτικο, η οποία τον οδήγησε σε τιμωρίες από το Δεσπότη και γονυκλισίες και προσευχές. Επίσης, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του στην Κύπρο, ο Βιζυηνός είχε γνωρίσει ένα νεαρό κορίτσι (περίπου δεκατριών ετών) την Ελένη Φυσεντζίδη για το οποίο ένιωσε τόσο έντονα τον έρωτα, που έγραφε διαρκώς στίχους αφιερωμένους σε εκείνη, τους οποίους τους απήγγειλε ανεβαίνοντας στο φεγγίτη του σπιτιού της για να της εξομολογηθεί την αγάπη του¹⁰¹.

Και στην περίπτωση αυτή, ο Βιζυηνός πάλευε ανάμεσα στην ερωτική επιθυμία και τις υποχρεώσεις που ένιωθε απέναντι στην Εκκλησία. Οι ερωτικές απογοητεύσεις του Βιζυηνού και η διπολικότητά του ανάμεσα στην ερωτική επιθυμία και την Εκκλησία ή ανάμεσα στο

95 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 77-78. Αμέσως μετά την απόπειρα απαγωγής της Μπετίνας Φραβασίλη, το σπίτι του Βιζυηνού στο οποίο μετέβη ο στενός φίλος του ο Γ. Νάζος μαζί με έναν αστυνομικό θύμιζε σπίτι στολισμένο για γάμο και ο Βιζυηνός ήταν ντυμένος γαμπρός, όπως αναφέρεται στο Αθανασόπουλος (1996), σσ. 82-83.

96 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. XI. Λίγες μέρες πριν από τον εγκλεισμό του στο Δρομοκαΐτειο, ο Βιζυηνός προσπαθεί να αυτοκτονήσει δύο φορές, συγκεκριμένα στις 9 και στις 11 Απριλίου, όπως καταγράφεται σε εφημερίδες της εποχής. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σσ. 86-87.

97 Αποστολίδης και Αποστολίδης (2013), σ. XII. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σ. 18.

98 Αμπατζόγλου (2012), σ. 33.

99 Αθανασόπουλος (1996), σ. 95. Πρβλ. επίσης και Δούκα (1995), σσ. 30-31. Το γεγονός ότι η ψυχική νόσος του Βιζυηνού είχε παθολογικά αίτια και δεν οφειλόταν στην ερωτική απογοήτευση, που βίωσε στα σαράντα του χρόνια, ή στην απόρριψη που ένιωσε όταν δεν τον εξέλεξαν στην έδρα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υποστηρίζεται και στο Αθανασόπουλος (2003), σσ. 417-418. Πρβλ. επίσης και Felman (2003), σ. 61.

100 Αθανασόπουλος (1996), σ. 31 και σ. 73. Στοιχεία για την αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά του Βιζυηνού μπορούν να αναζητηθούν στο διάλογό του με τη μητέρα της Μπετίνας, στην οποία απευθυνόμενος ο Βιζυηνός είπε: «Καλέ τι μητέρα είσαι συ... έρχομαι να σου φέρω την ευτυχία της οικογενείας σου όλης και ιδιαιτέρως του αγαπημένου σου παιδιού, έρχομαι και σου ζητώ ως ευσεβής υιός να φιλήσω το χέρι σου, πρόκειται να γίνης μητέρα μου, και αντί να φιλήσεις το νέο παιδί σου, φεύγεις;». Ειρήσθω εν παρόδω ότι την περίοδο εκείνη ο Βιζυηνός ήταν πάνω από σαράντα ετών και η Μπετίνα λίγο περισσότερο από δέκα.

101 Αθανασόπουλος (1996), σ. 32.

πάθος και στον κοινωνικό καθωσπρεπισμό, ο οποίος ήταν εντονότερος την εποχή εκείνη σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα, θα μπορούσαν να προκαλέσουν πλήγματα στον ψυχισμό του και να δυναμιτίσουν την ισορροπία του.

Τα βιώματα του Βιζυηνού αποτέλεσαν το υπόβαθρο για την ψυχαναλυτική μορφή που εξέλαβαν τα διηγήματά του. Όπως αναφέρεται από τους Μπέιτμαν και Χολμς¹⁰² «ο Freud συνήθιζε να συγκρίνει την προσωπικότητα του ενήλικα με έναν αρχαιολογικό χώρο που περιέχει αλληπάλληλα τα στρώματα του πολιτισμού, εκ των οποίων το καθένα στηρίζεται στο προηγούμενο και διατηρεί κάποια χαρακτηριστικά εκείνου που αντικαθιστά. Θεωρούσε το εγώ καταστάλαγμα των επενδύσεων του εγκαταλειφθέντος αντικειμένου», που είναι δομημένο από τα σημαντικά πρόσωπα του παρελθόντος, με τα οποία έχει ταυτιστεί το κάθε άτομο. Και οι δύο αυτές μεταφορές θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στην ίδια την ψυχανάλυση¹⁰³, η οποία, όταν προσεγγιστεί ιστορικά, αποκαλύπτει ότι οι νέες ιδέες συχνά προκύπτουν από προηγούμενες, χωρίς να τις αντικαθιστούν απολυτά, και ότι η προσωπικότητα ενός διανοητή μερικές φορές είναι εξίσου σημαντική όσο και το περιεχόμενο της συνεισφοράς του¹⁰⁴. Η ίδια η ψυχανάλυση είναι ένα μίγμα ιστορίας, γεωγραφίας και χαρισματικής επιρροής».

Υπό την έννοια αυτή, η προσωπικότητα του ατόμου δομείται σταδιακά και είναι δυνατόν μεμονωμένα γεγονότα να αποτελέσουν τραυματικές εμπειρίες για το άτομο και να μετεξελιχθούν σε νευρώσεις ή άλλες ψυχικές διαταραχές. Τα βιώματα του Βιζυηνού σε συνδυασμό με τις σπουδές του και τον ψυχισμό του οδήγησαν στην ψυχαναλυτική μορφή των διηγημάτων του¹⁰⁵. Αφηγούμενος σε πολλά σημεία τη ζωή του, ο Βιζυηνός φαίνεται να αποπειράται ένα διάλογο ψυχανάλυσης ενδεχομένως με τον ίδιο του τον εαυτό μεταφέροντας και αποτυπώνοντας στο έργο του σκηνές από το παρελθόν του, οι οποίες αποτέλεσαν τραυματικές εμπειρίες για τον ίδιο και διαμόρφωσαν ένα ζοφερό περιβάλλον στα πλαίσια του οποίου αναπτύχθηκε. Ακόμη και ο τρόπος που κυκλοφορούσαν την εποχή εκείνη τα διηγήματα, σε στήλες των εφημερίδων, δίνει την εντύπωση διαδοχικών συνεδριών, όσο και αν πιθανότατα το αρχικό κείμενο θα ήταν ολοκληρωμένο, πριν κατατμηθεί σε ενότητες.

102Μπέιτμαν και Χολμς (2001), σσ. 25-26.

103Foucault (1989), σ. 414 κ.ε.

104Thiher (1999), σ. 173 κ.ε.

105Ρηγάτος (2014), σ. 13 κ.ε.

Η συντεθλιμμένη από το βάρος του θανάτου ζωή¹⁰⁶ του συγγραφέα στο *Αμάρτημα της μητρός μου* και οι επισκέψεις στα ιδρύματα ψυχικής υγείας στο *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας* ή ακόμη και η δολοφονία του αδελφού του Βιζυηνού, Χρηστάκη στο *Ποιος ήτο ο φονεύς του αδελφού μου* μετουσιώνουν σε διήγημα τις εμπειρίες του συγγραφέα, του οποίου η ζωή μετουσιώνεται σε λογοτεχνικό κείμενο, με τη συντριπτική θλίψη να κυριαρχεί στο σύνολο των διηγημάτων του αλλά και της ζωής του. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, όπως αναφέρει εμφατικά και ο Αθανασόπουλος (1996), ότι «ο Βιζυηνός είναι θλιμμένος ή πικραμένος πεζογράφος. Το πάθος για τη ζωή που μέσα από την επιδίωξη της άλλης πραγματικότητας φαίνεται πώς ως ένα σημείο φλόγιζε τη ζωή του, δεν εκδηλώνεται μέσα στα διηγήματά του. Το γεγονός, όμως, αυτό εμφανίζει ως αμφισβητήσιμη και την απόφασή του να αδράξει πραγματικά τη ζωή. Μέσα στο πεζογραφικό έργο του τα ένστικτα του ανθρώπου δεν παρουσιάζονται να λειτουργούν άμεσα και φυσικά αλλά, οπότε διαφαίνεται κάποια λειτουργία τους, αυτή βρίσκεται χαμένη και δυσδιάκριτη κάτω από το κοινωνικό τυπικό, και η ζωή και η ύπαρξη των χαρακτήρων είναι περιορισμένη από τις ηθικές συμβάσεις¹⁰⁷. Υπάρχει ακόμη ένα αίσθημα θανάτου, συγκρατημένης απελπισίας και πικρής διάψευσης που παρόλο τον συχνά ειρωνικό ή και χιουμοριστικό τόνο -σε ορισμένες περιπτώσεις φτάνει στον αυτοσαρκασμό- που αποφορτίζει αυτό το αίσθημα από μία κοινότυπη και εύκολη δραματικότητα, δεν παύει αυτό να δίνει κυρίαρχο τόνο στο έργο του, καθώς και να αποκαλύπτει τη σκοτεινή του διάθεση¹⁰⁸».

106 Η επίδραση του θανάτου και των δυνάμεων της επιθυμίας πάνω στην ψυχοσύνθεση του ατόμου μπορούν να προκαλέσουν ανεπανόρθωτες φθορές όπως επισημαίνεται και στο Foucault (1989), σσ. 409-410.

107 Thiher (1999), σ. 177 κ.ε.

108 Αθανασόπουλος (1996), σσ. 155-156.

Κεφάλαιο Δ

Η εκμυστήρευσις αὐτῆ ἔκαμε βαθυτάτην ἐπ' ἐμοῦ ἐντύπωσιν. Τώρα μου ηνοιγήσαν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐκατάλαβα πολλὰς πράξεις τῆς μητρὸς μου, αἱ ὁποῖαι πότε μὲν ἐφαίνοντο ὡς δεισιδαιμονία, πότε δὲ ὡς αὐτόχρημα μονομανίας ἀποτελέσματα. Τὸ φοβερόν ἐκεῖνο δυστύχημα ἐπηρέασε τόσον πολὺ τὸν βίον τῆς ὅλον, ὅσω μᾶλλον ἀπλή καὶ ἐνάρετος καὶ θεοφοβουμένη ἦτον ἡ μήτηρ μου. Ἡ συναίσθησις τοῦ ἀμαρτήματος, ἡ ἠθικὴ ἀνάγκη τῆς ἐξαγνίσεως καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐξαγνίσεως αὐτοῦ – τι φρικτὴ καὶ ἀμείλικτος Κόλασις! Ἐπὶ εἰκοσιοκτῶ τώρα ἔτη βασανίζεται ἡ τάλαινα γυνὴ χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ κοιμήσῃ τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς της, οὔτε ἐν ταῖς δυστυχίαις οὔτε ἐν ταῖς εὐτυχίαις της!

Γ. Βιζυηνός, «*Τὸ Ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου*».

Τὰ προσωπεῖα τοῦ Γεώργιου Βιζυηνοῦ καὶ ἡ συγκεχυμένη πραγματικότητα

Ὁ λόγος συγγραφῆς αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου ἦταν ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπισημανθῆ ἐναργέστερα ὅτι, ὅταν ἐξετάζονται τὰ διηγήματα τοῦ Βιζυηνοῦ, προωθούμε σὴν ἐστία παρατήρησής μας τὴν ἴδια τοῦ τῆ ζωῆ. Ἐπομένως, ἡ ψυχικὴ νόσος τῶν ἡρώων τοῦ δὲν εἶναι ἀποκύημα τῆς φαντασίας του, ὅπως συμβαίνει μὲ ἄλλους ὁμότεχνούς του ἀλλὰ πολὺ περισσότερο βίωμα. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἠθογραφίας¹⁰⁹ στα μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στο λαογραφισμό καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμό στο 1883, ἔδωσε χώρο γιὰ τὴ μελέτη τῆς πόλης καὶ τῆς υπαίθρου, ἐνῶ συμπύκνωσε τὶς κύριες κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ ἰδεολογικὰς ἀντιπαραθέσεις¹¹⁰.

Τὴν ἴδια περίοδο ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας, ἡ ἐνταση τοῦ φαινομένου τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης, ἡ ἀνάπτυξη τῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἡ κατασκευὴ μεγάλων τεχνικῶν ἔργων, προδιαγράφει τὴν ἐστίαση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς πεζογραφίας στα ἀστικά κέντρα καὶ ἐιδικότερα σὴν Ἀθήνα¹¹¹, ὅπου καὶ βρέθηκε ὁ Βιζυηνός καταγόμενος ἀπὸ τῆ

109 Ωφέλιμο γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἠθογραφικῆς διάστασης τοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ καθὼς καὶ γιὰ τὶς ἰδέες του σχετικὰ μὲ τὴν ἐξάπλωση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους βρίσκονται στο ἀρθρο «Ὁ μεγαλοϊδεάτης Γ. Μ. Βιζυηνός» τοῦ Λάμπρου Βαρελά (2010) στο ὁποῖο καὶ παραπέμπουμε γιὰ περαιτέρω μελέτη, χωρὶς νὰ ἐπεκτεινόμαστε σὴν θέση αὐτῆ γιὰ λόγους οικονομίας χώρου.

110 Δούκα (1995), σσ. 40-41.

111 Βουτούρης (1995), σ. 230.

μικρή πόλη Βιζύη¹¹². Η μελέτη της προσωπικότητας του Βιζυηνού και του έργου του δε θα μπορούσε να μην εξετάσει την συχνή εμφάνιση **προσωπείων** στο έργο του, το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ενδεχομένως ένδειξη ψυχικής ταραχής, σε συνδυασμό με τη **διάσταση φύλου και γένους στο έργο του**¹¹³, θεματικές που όσο κι αν δεν αποτελούν αντικείμενα μελέτης αυτής της εργασίας, ωστόσο, χρειάζεται να φωτιστούν έστω και μερικώς.

Το υπόβαθρο ολόκληρου του έργου του φαίνεται να τροφοδοτεί μία εξελισσόμενη υπαρξιακή κρίση, της οποίας τα διλήμματα και οι προβληματισμοί χαίνουν ανάμεσα στο εγώ που αφηγείται και στο εγώ που θυμάται, έχοντας βιώσει πρώτα. Με άλλα λόγια, το υποκείμενο των διηγημάτων εμφανίζεται σαν ήρωας πραγματικών γεγονότων, ο οποίος στη συνέχεια της ζωής του επιλέγει να τα αφηγηθεί μέσω της μνήμης, διατηρώντας τις συμβάσεις της μυθοπλασίας από τη μία και από την άλλη μιλώντας ουσιαστικά με τη φωνή της αλήθειας¹¹⁴. Σημαντικό για να αντιληφθεί κανείς σωστά αυτή τη φωνή της αλήθειας είναι η επιθυμία για γνώση του Βιζυηνού, ο οποίος φαίνεται να αναζητά την αλήθεια και να την ανακαλύπτει μέσα από μία πορεία βασανισμού, ιδιαίτερα μέσα από διηγήματα όπως το *Αμάρτημα της μητρός μου*¹¹⁵. Μέσα από την πορεία του φαίνεται να ακροβατεί ανάμεσα στο επιτρεπτό και στο απαγορευμένο.

Ο συγγραφέας προσπαθεί να ισορροπήσει τα συναισθήματά του, προοικονομώντας μία ομολογία η οποία θα ολοκληρωθεί πλέον προς το τέλος του διηγήματος. Η ανάγκη αυτή έχει περιγραφεί από το Φουκώ, για τον οποίο ο άνθρωπος της Δύσης μετατράπηκε σε ένα ομολογητικό ζώο. Σε αυτή του την πορεία προς την ομολογία, η λογοτεχνία φαίνεται να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο και να είναι ικανή να εξαγάγει την αλήθεια μέσα από τα μύχια της ανθρώπινης ψυχής¹¹⁶. Η εξομολόγηση βέβαια διαπερνά το άτομο και απαιτεί την ύπαρξη ενός έτερου μέρους που θα αποτελέσει όχι μόνο τον αποδέκτη της εξομολόγησης αλλά θα γίνει και την ίδια στιγμή ο υποκινητής της. Στην περίπτωση που η παραπάνω διαδικασία γίνεται στα πλαίσια της συγγραφής ενός μυθιστορήματος ή ενός διηγήματος, τότε γίνεται

112Αθανασόπουλος (1996), σ. 23.

113Αθανασόπουλος (2003), σσ. 429.

114Δημηρούλης (2009), σ. 61.

115Φουκώ (2011), σσ. 70-71.

116Φουκώ (2011), σσ. 74-75.

λόγος για την αυτοβιογραφική σφραγίδα σφραγίδα του δημιουργού πάνω στο έργο του¹¹⁷.

Τα διηγήματά του φαίνεται να έχουν γραφεί με γρήγορο ρυθμό. Η ταχύτητα αυτή θεωρήθηκε ότι αποτελεί ένδειξη ότι ο Βιζυηνός μέσα από αυτά προσπαθεί να συγκολλήσει τα κομμάτια της ζωής του και να τα φέρει στο παρόν της αφήγησης, σε μία προσπάθεια να ανακουφιστεί από το βάρος της μνήμης που κουβαλούσε τόσα χρόνια μέσα του¹¹⁸ και τα ερωτήματα που απέφευγε¹¹⁹.

Με τον τρόπο αυτό, δημιουργήθηκε ένας ειλικρινής δεσμός ανάμεσα στη ζωή του Βιζυηνού και το έργο του και όχι μία επίπλαστη σύνδεση η οποία εξυπηρετούσε απλώς την επιδιωκόμενη αληθοφάνεια του έργου του¹²⁰. Ενδεικτικά, μπορεί να αναφερθεί ότι συνακόλουθα τα προσωπεία του Βιζυηνού φαίνεται να τα περιβάλλει μία διττή πραγματικότητα¹²¹. Συγκεκριμένα, η αβεβαιότητα και η αμφισημία των διηγημάτων του, μπορεί να εντοπιστεί στη συμπεριφορά κάθε φορά δύο κυρίαρχων χαρακτήρων των διηγημάτων του (όπως ο Γιωργής και η Μάνα στο *Αμάρτημα της μητρός μου* ή η Κλάρα και ο φοιτητής-παρατηρητής στο *Οι συνέπειες της παλαιάς ιστορίας*), κάθε ένας από τους οποίους χαρακτηères φαίνεται να έχει στο μυαλό του μία διαφορετική οπτική της πραγματικότητας, γεγονός που καθιστά τις δύο αυτές πραγματικότητες ταυτόχρονες και συμβιβασμένες.

Ο τρόπος θεώρησης των πραγμάτων με αυτό το συγκεκριμένο τρόπο, δεν αποτελεί απόδειξη της πνευματικής νόσου του Βιζυηνού αλλά περισσότερο η τάση του να παρατηρεί τον κόσμο τρισδιάστατα και όχι μονοδιάστατα¹²². Όπως αναφέρεται και στο Ιακωβίδου (2010), σ. 102 «Η θαυμαστή αρχιτεκτονική του Βιζυηνού δεν έγκειται μόνο στον αλυσιδωτό πολλαπλασιασμό των κρίσεων, καθώς η μία ξεσπά, χτίζεται, φαταλιστικά σχεδόν πάνω στην άλλη, ούτε μόνο στην αντίστοιχη φολίδωση των δυνητικών επανασυνδέσεων που αίρονται η μία πίσω από την άλλη, αλλά και στο γεγονός πως κάθε σχεδόν προσπάθεια άρσης της αποσύνδεσης γίνεται εγγράφως-με μια επιστολή. Αυτό κατευθύνει την προσοχή μας σε αυτό

117Φουκώ (2011), σ. 77.

118Δημηρούλης (2009), σ. 62.

119Δημηρούλης (2009), σ. 68.

120Αθανασόπουλος (1996), σ. 18.

121Αθανασόπουλος (2003), σ. 463. Η διττή πραγματικότητα διαμορφώνει σταδιακά για το Βιζυηνό ένα αφηγηματικό μοτίβο το οποίο χαρακτηρίζεται από τη διάψευση και πολλές φορές καταλήγει στην απόγνωση.

122Αθανασόπουλος (2003), σ. 427. Πρβλ. επίσης και Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 32 κ.ε.

που είναι η αληθινή γραφή, μια μεταφορά των αποσυνδέσεών μας».

Προς την κατεύθυνση αυτή, ότι δηλαδή πίσω από τα γραφόμενα του Βιζυηνού κρύβεται το βάρος της μνήμης, κατευθύνεται και ο Φίχτε για τον οποίο η συγκρότηση του Εγώ περνάει υποχρεωτικά από το στάδιο της αντίστασης, χωρίς την οποία δεν μπορεί να συγκροτηθεί συγγραφικό υποκείμενο. Η αντίσταση αυτή προκύπτει ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης του ατόμου με τα τραύματα της μνήμης του σε συνδυασμό με την πίεση του εξωτερικού περιβάλλοντος, παράμετροι οι οποίες γνωρίζουμε ότι συνδυάζονται στην περίπτωση του Βιζυηνού¹²³. Αξιοποιώντας τη θέση του Φίχτε, παρατηρούμε το συγγραφικό υποκείμενο του Βιζυηνού να συγκροτείται ακριβώς με τη διαδικασία που περιγράφει ο ίδιος, μέσα από αλληπάλληλες συγκρούσεις στις οποίες ανθίσταται, ενώ παράλληλα σφυρηλατείται από το εξωτερικό περιβάλλον.

Ακόμη, η αφήγηση του συγγραφέα συχνά διακόπτεται από τις αφηγήσεις των ηρώων οι οποίοι αποκτούν τη δική τους φωνή και την πρόσκαιρη ανεξαρτησία τους από τη «φωνή» του ίδιου του Βιζυηνού. Συγκεκριμένα, με τον τρόπο που αναδύονται αυτές οι φωνές έκφρασης των ίδιων των ηρώων, δημιουργούνται εγκιβωτισμένες αφηγήσεις οι οποίες δημιουργούν το κατάλληλο υπόβαθρο για τις ρεαλιστικές ανατροπές που θα επακολουθήσουν καθώς επίσης ενδυναμώνουν τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα του κειμένου¹²⁴, κατακερματισμένο με θολές και σκόρπιες εικόνες στο πρόσωπο του συγγραφέα¹²⁵ και συναισθηματικά ασταθές σε αντίρροπα συναισθήματα¹²⁶, εμπλουτίζοντας με αυτοαναφορικά στοιχεία το διήγημα¹²⁷. Εξάλλου, το αίσθημα θανάτου και της συγκρατημένης απελπισίας συνδυάζεται με την πικρή διάψευση και το χιουμοριστικό τόνο, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερο ύφος που ξεφεύγει από την κοινότοπη δραματικότητα. Παράλληλα με τον τρόπο αυτό, ο συγγραφέας περιπλέκει μία σκοτεινή διάθεση γύρω από τους ήρωες και τις πράξεις των διηγημάτων του, κάνοντας ακόμη πιο περίπλοκο το έργο του¹²⁸.

123 Δημηρούλης (2009), σ. 67.

124 Felman (2003), σ. 67.

125 Αμπατζόγλου (2012), σ. 36.

126 Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 34.

127 Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

128 Αθανασόπουλος (2003), σσ. 424-425.

Έντονα, στα διηγήματα του Βιζυηνού, η ύπαρξη προσωπείων γίνεται αντιληπτή στο *Μοσκόβ-Σελήμ* καθώς επίσης και στο *Μόνον της ζωής του ταξείδιον*. Ξεκινώντας με το πρώτο, παρατηρούμε ότι αρχικά ο συγγραφέας λειτουργεί ως χρονογράφος («ως απλούς χρονογράφος ... θα γράψω την ιστορία σου») για να παραχωρήσει στη συνέχεια τη σκυτάλη της αφήγησης στον ίδιο το Μοσκόβ-Σελήμ, από την ιστορία του οποίου μπορούμε να παρακολουθήσουμε άλλες παρεμφερείς ιστορίες να εξελίσσονται. Επιπλέον, αναφορικά με το διήγημα το *Μόνον της ζωής του ταξείδιον*, παρατηρούμε ότι η ιστορία αφηγείται από τον ενήλικο Γιώργο, ενώ παράλληλα στο διήγημα κάνει την εμφάνισή του και ο δεκάχρονος Γιωργάκης, που αποτελεί τη νεότερη εκδοχή του αφηγητή. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την παρουσία του παππού, ο οποίος φέρει και εκείνος το όνομα Γιώργος, δημιουργεί μία τριπλή οπτική της υπόθεσης; από τη μεριά του παιδιού, του ενήλικα αφηγητή και του παππού¹²⁹.

Έχει καταστεί πλέον σαφές ότι το πρόσωπο του Βιζυηνού υπάρχει μέσα στο έργο του και η παρουσία του αυτή μπορεί να ερμηνευτεί ως μία προσπάθεια κατανόησης και ερμηνείας της ίδιας του της ζωής, στις οποίες τα βιώματα επιστρέφει κάθε φορά μέσα από τη συγγραφή. Συγκεκριμένα, γνωρίζουμε ότι το έργο του βρίθεται από βιογραφικά στοιχεία και αυτό δε συμβαίνει επειδή τα ονόματα των ηρώων είναι τα ίδια με τα αντίστοιχα των μελών της οικογένειάς του. Το πρόσωπο του συγγραφέα είναι θολό και κατακερματισμένο μέσα από τις γραμμές των διηγημάτων του αλλά σε κάθε περίπτωση βρίσκεται σε συνάρτηση με την ιστορία που αφηγείται και τη ζωή που ζει. Με τον τρόπο αυτό ο Βιζυηνός συνδυάζει το χώρο και το χρόνο. Οι διαστάσεις του χώρου και του χρόνου μπορούν να αναλυθούν περαιτέρω σε στρώματα κάθε ένα από τα οποία αποτελούν τμήμα της πολυτάραχης ζωής του μέχρι τη δραματική ολοκλήρωσή της¹³⁰.

Φυσικά, μέσα από τη μελέτη του έργου του, χωρίς να ελλείπουν τα ποιήματα που έγραψε μέσα στο ίδρυμα ψυχικής υγείας, ο Βιζυηνός φαίνεται να αποκαλύπτεται με ένα ιδιότυπο τρόπο, δίνοντας στοιχεία όχι μόνο για το Εγώ του αλλά ακόμη και για το μη-Εγώ του. Η σκοτεινή πλευρά του εαυτού του φαίνεται να έχει αναδυθεί στην επιφάνεια αποδεσμευμένη από κοινωνικές συμβάσεις στα όρια της λογικής και της παράνοιας¹³¹. Οι στίχοι του, αν και θα

129Μαστοράκη (2012), σ. 1. διαδικτυακή πηγή.

130Μουλλάς (1994), σ. νγ'.

131Felman (2003), σ. 61.

μπορούσαμε να προτείνουμε ποικίλες αναγνώσεις, είναι σαφείς: «μετεβλήθη εντός μου και ο ρυθμός του κόσμου»¹³².

¹³²Δημηρούλης (2009), σ. 58. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σσ. 107-108.

Κεφάλαιο Ε

Μες στα στήθια η συμφορά
σαν το κύμα πλημμυρά,
σέρνω το βαρύ μου βήμα
σ' ένα μνήμα.

...

Και από τότε που θρηνώ
το ξανθό και γαλανό
και ουράνιο φως μου,
μετεβλήθη εντός μου
και ο ρυθμός του κόσμου.

Γ. Βιζυηνός «*Το Φάσμα μου*¹³³»

Η ψυχική υγεία και οι συνέπειες μιας... παλιάς ιστορίας

Η πορεία του Βιζυηνού στην Ευρώπη επηρέασε τον ψυχισμό του και κατ' επέκταση τα προσωπικά του ενδιαφέροντα. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι βρέθηκε στη Γερμανία του 1880 τον έφερε σε επαφή με την ανάπτυξη της ιατρικής και της ψυχολογίας, η οποία επαφή δε θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί στα ελληνικά εδάφη, λόγω των ιδιαίτερων ιστορικών συνθηκών που επικρατούσαν την περίοδο που εξετάζουμε. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα η ιατρική γνώριζε ιδιαίτερη άνθιση, η οποία οφειλόταν κυρίως στην ανάπτυξη της βιολογίας καθώς επίσης και της χημείας την αντίστοιχη περίοδο¹³⁴.

Σταδιακά, η ιατρική ανέκτησε το χαμένο κύρος της και συγκέντρωσε εκ νέου το ενδιαφέρον. Η ιατρική, πλέον, δεν επικεντρωνόταν αποκλειστικά στις παθήσεις του σώματος αλλά κάλυπτε μία ευρεία ομάδα αντικειμένων και προβληματισμών οι οποίοι σχετίζονταν με θέματα λογοτεχνίας, ιστορίας ακόμη και φιλοσοφικών και κοινωνιολογικών θεμάτων. Τα

¹³³Αθανασόπουλος (1996), σσ. 106-107.

¹³⁴Αμπατζοπούλου (2012), σ. 33. Κατατοπιστικά και ταυτόχρονα συνοπτικά στοιχεία σχετικά με τις σπουδές στον κλάδο της ιατρικής την περίοδο που έζησε ο Βιζυηνός παρατίθενται στο εν λόγω άρθρο, μεταφέροντας τη γενικότερη αντίληψη της εποχής ότι η λογοτεχνία σταδιακά μπορεί να σμίξει με επιστημονικές ιδέες και κυρίως με τις ιδέες της ιατρικής, άποψη την οποία συμμαρρίζοταν απόλυτα ο Γεώργιος Βιζυηνός.

ζητήματα αυτά, όσο και αν για τους μελετητές της σύγχρονης εποχής δεν ταιριάζουν με την αυστηρή έννοια του όρου ιατρική, ωστόσο αποτελούσαν αντικείμενο της ιατρικής, την περίοδο που εξετάζουμε και αυτό συνέβαινε με τη σύμφωνη γνώμη των εμπλεκόμενων. Επί παραδείγματι, δεν ήταν σπάνιες οι φορές που ο γιατρός διαδραμάτιζε ρόλο υγιεινολόγου κατά την ανοικοδόμηση ενός ιδρύματος, αρμοδιότητα η οποία πολύ περισσότερο στις μέρες μας θα ταίριαζε σε έναν πολιτικό μηχανικό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι φοιτητές της ιατρικής την περίοδο 1890 ξεπερνούσαν το ένα τρίτο της συνολικής φοιτητικής κίνησης στην περιοχή.

Σταδιακά ο ιατρός, όπως συνέβη έστω και με καθυστέρηση στην Ελλάδα, αποκτούσε ρόλους που δεν είχαν να κάνουν μόνο με τη θεραπεία των σωματικών νόσων αλλά την ίδια στιγμή γινόταν και ιατροδικαστής, όπου αυτό κρινόταν απαραίτητο, καθώς επίσης επιφορτιζόταν ενίοτε με νομικές αρμοδιότητες, όπως είναι ήδη γνωστό από το Ντοστογιέφσκι, ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που λειτουργούσε ως υγιεινολόγος και συμμετείχε στην ανοικοδόμηση κτηρίων, ιδιαίτερα όταν τα τελευταία είχαν υγειονομικό ενδιαφέρον¹³⁵. Στα ελληνικά γράμματα μπορούν να εντοπιστούν αντίστοιχες περιπτώσεις στο μυθιστόρημα του Θεοτόκη «Οι σκλάβοι στα δεσμά τους», στο οποίο ο ιατρός φαίνεται να έρχεται πολύ κοντά στα καθήκοντα του πολιτικού μηχανικού, γεγονός που συνδυάζει δύο φαινομενικά ασύμβατα επαγγέλματα.

Παράλληλα, στην Ελλάδα η ιατρική έρευνα σε ορισμένες περιπτώσεις είχε στραφεί στη μελέτη του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος, οπότε συγγράφονται μελέτες στην Ελλάδα σχετικά με τον Ιπποκράτη, γεγονός που δημιουργεί τους απαραίτητους συσχετισμούς με πεδία επιστημών όπως η λαογραφία, φιλοσοφία και αρχαιογνωσία. Σταδιακά, οι ιδέες που διατυπώθηκαν σχετικά με θέματα που αφορούσαν το θετικισμό και το ρομαντισμό έφεραν τους ιατρούς κοντά ακόμη και στους λογοτέχνες, συνδυάζοντας με τον τρόπο αυτό τον επιστήμονα με τον καλλιτέχνη¹³⁶. Τέτοιες περιπτώσεις μπορούμε να αντλήσουμε από το έργο του Ντοστογιέφσκι αλλά και στο έργο του Παπαδιαμάντη του οποίου το έργο βρίθκει από λαογραφικά στοιχεία, με τη φυσικότητα του ανθρώπου που έζησε στην ύπαιθρο.

135Thiher (1999), σ. 167 κ.ε.

136Felman (2003), σ. 61.

Ήδη από το 1818 είχε εισαχθεί ο όρος ψυχοσωματικός από τον Χάινροτ¹³⁷, γεγονός που δημιουργούσε μία αδιαίρετη ενότητα σώματος και πνεύματος¹³⁸, πρωτόγνωρη για την εποχή που εξετάζουμε και ριζοσπαστική. Τις αντιλήψεις αυτές μπορούμε να τις ανιχνεύσουμε κυρίως στο διήγημα του Βιζυηνού *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας*¹³⁹ στο οποίο, μεταξύ άλλων το ενδιαφέρον συγκεντρώνουν ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής ο οποίος είναι ένας φοιτητής της ψυχολογίας στη Γοτίγγη και εξαιτίας του ψύχους υποφέρει από βήχα που φαίνεται να χρονίζει και τον αναγκάζει να επισκεφθεί έναν ιατρό, γνωστό και πολυμαθή «ομηρο-λόγο» στον οποίο θα μιλήσει για το πρόβλημα της υγείας του. Σε εκείνον, επίσης, θα μιλήσει για τις ερωτικές του περιπέτειες, οι οποίες μπορούν με τη σειρά τους να εκληφθούν ως νόσημα της ψυχής του¹⁴⁰.

Τελικά, η σχέση ανάμεσα στους δύο άνδρες οδηγεί το νεαρό φοιτητή στο να επισκεφθεί μετά από παρότρυνση του ιατρού ένα κατάστημα ψυχικής υγείας το οποίο διοικείται από ένα συνάδελφό του και στο οποίο ο νεαρός φοιτητής της ψυχολογίας θα αποκτούσε πολύτιμη πείρα. Στο ίδρυμα αυτό την προσοχή του φοιτητή, που δεν είναι δύσκολο να αντιληφθεί κανείς ότι πρόκειται για το συγγραφέα, προσελκύει μία νεαρή κοπέλα η οποία από την παραφορά του ερωτικού της πάθους είχε χάσει τα λογικά της¹⁴¹. Η κοπέλα αυτή, το όνομα της οποίας ήταν Κλάρα, σε στιγμές ηρεμίας η κοπέλα έπαιζε άρπα και διάβαζε ποιήματα του Γκαίτε¹⁴², λογοτεχνική αναφορά η οποία επισημαίνει τη ρομαντική πλευρά του Βιζυηνού και τις επιρροές που δέχτηκε από τα λογοτεχνικά κινήματα της Ευρώπης. Παράλληλα, η λογοτεχνική απόφαση του Βιζυηνού να θέσει ως πρωταγωνιστές της ιστορίας του το ιατρικό προσωπικό φανερώνει τη σύνδεση της λογοτεχνίας και της ιατρικής καθώς και της

137Αμπατζόγλου (2012), σ. 33.

138Όπως έχει αναφερθεί και στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της εργασίας, η αντίληψη ότι τα φαινόμενα της ψυχής συνδυάζονται με τα φαινόμενα του σώματος, εντοπίζεται στο έργο του Βιζυηνού, συνδυάζοντας με τον τρόπο αυτό την επιστημονικότητα με τη λογοτεχνία, για ένα θέμα το οποίο την εποχή του Βιζυηνού θεωρείτο απροσπέλαστη περιοχή και ήταν ο άγνωστος παράγοντας Ψ.

139Ρηγάτος (2014), σ. 17.

140Στα διηγήματα του Βιζυηνού ανιχνεύεται έντονα ο θετικισμός της επιστήμης αφενός και ο λογοτεχνικός τρόπος αναπαράστασης της πραγματικότητας από την άλλη. Ιδιαίτερα στο διήγημα *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας* παρατηρούμε τον φοιτητή της Ψυχιατρικής με τη βοήθεια του διευθυντή του να προσεγγίζει το πρόβλημα της ασθενούς με τη βοήθεια της επιστήμης και την ίδια στιγμή να παρατίθεται η λογοτεχνική θεώρηση του περιβάλλοντος μέσα από τη ρομαντική εικόνα που συνθέτει ο συγγραφέας. Ανάλυση του συγκεκριμένου θέματος συγκεκριμένα πληροφορίες σχετικά με τη διάσταση που παρατηρείται συχνά ανάμεσα στη μορφή του θετικισμού της επιστήμης και στη μορφή που λαμβάνει η αναπαράσταση των συμπερασμάτων της επιστήμης, βρίσκουμε στο Foucault (1989), σ. 387 κ.ε. Πρβλ. επίσης και Thiher (1999), σ. 168 κ.ε.

141Η συμπεριφορά της κοπέλας παρουσίαζε παραληρηματικές διεγέρσεις που διακόπτονταν από στιγμές εξαιρετικής διαύγειας, συμπεριφορά η οποία θα μπορούσε να εκληφθεί ως μία μορφή προοικονομίας για τη μετεξέλιξη του Βιζυηνού, ο οποίος φερόταν παρόμοια το διάστημα που διέμεινε στο Δρομακάϊτσιο. Πρβλ. επίσης και Καρακίτιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 11.

142Αμπατζόγλου (2012), σ. 33.

επιστήμης εν γένει, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω¹⁴³.

Στο ίδιο διήγημα, ο χαρακτήρας του Πασχάλη θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι μετουσιώνει την εμμονή του συγγραφέα (αφού πραγματευόμαστε την ψυχική νόσο), αυτή τη φορά όχι στο θεωρητικό επίπεδο της ψυχολογίας και των επιπτώσεων από την επενέργεια του έρωτα πάνω του αλλά πολύ περισσότερο από την ακύρωση των επιχειρηματικών σχεδίων σχετικά με το μεταλλείο στο Σαμάκοβο, η οποία συντέλεσε στην πνευματική αποσταθεροποίησή του, χωρίς φυσικά να οφείλεται εξολοκλήρου σε αυτήν¹⁴⁴. Ο Πασχάλης¹⁴⁵ είναι νευρικός και στιγματισμένος από το παρελθόν του το οποίο του δημιουργεί προβλήματα καθώς έχει στερηθεί τον έρωτα της ζωής του, ως αποτέλεσμα των τύψεων που νιώθει για το παρελθόν του. Όπως και ο συγγραφέας, έτσι κι εκείνος ταλανίζεται από τις συνέπειες μιας παλιάς ιστορίας, που δεν είναι κάποιο ηθικό παράπτωμα αλλά αφροδίσιο νόσημα¹⁴⁶.

Όπως αιτιολογείται ενδοκειμενικά, η μελαγχολία του Πασχάλη οφείλεται σε έναν ανεκπλήρωτο έρωτα, όπως αναφέρεται και σε άλλο σημείο της εργασίας αυτής, όπως από τον έρωτα υποφέρει και η Κλάρα με την οποία είναι ερωτευμένος ο Πασχάλης. Το διήγημα, επομένως, θα μπορούσε να αναγνωσθεί ως ένα χρονικό ενός ατυχούς έρωτα, αφού οι νεαροί πρωταγωνιστές μην μπορώντας να αντέξουν το χωρισμό οδηγούνται στο θάνατο, η μεν Κλάρα στο ψυχιατρείο και ο Πασχάλης στο ορυχείο¹⁴⁷.

Η περίπτωση του Πασχάλη δεν είναι άσχετη με το ψυχολογικό προφίλ του Βιζυηνού ο οποίος κουβαλάει το δικό του φορτίο. Μέσα από αυτόν μπορούμε να δούμε την ολοκληρωτική απαισιοδοξία του συγγραφέα, ο οποίος δε φαίνεται να βρίσκει πουθενά ελπίδα. Ο Πασχάλης *συλλογάζεται ρομαντικά* τα ορυκτά, μία από τις εμμονές του Βιζυηνού και ταυτόχρονα η θεωρούμενη ελπίδα για πλούτο και επίλυση των βιοτικών του προβλημάτων, και κατατρύχεται από τον απέλπιδο έρωτά του για την Κλάρα που τον οδηγεί σε βαθιά

143Ρασιδάκη (2012), σ. 243.

144Η μάχη του Βιζυηνού με τη φτώχεια, την καταξίωση και την αγάπη των γυναικών αποτέλεσε μαρτύριο σε όλη τη διάρκεια της σύντομης ζωής του σε βαθμό τέτοιο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εμμονή. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (1996), σσ. 110-121.

145Ιακωβίδου (2010), σ. 101.

146Αμπατζόγλου (2012), σ. 36.

147Ρασιδάκη (2012), σ. 241 κ.ε. Το θέμα των ορυχείων που μετεξερίχθηκε σε εμμονή για το Βιζυηνό εντοπίζεται ως μοτίβο στο γερμανικό ρομαντισμό και ενδεχομένως αποτελεί ένα δάνειο από το διήγημα του E.T.A. Hoffman *Τα ορυχεία στο Φαλόν*. Πρβλ. επίσης και Thiher (1999), σ. 90.

μελαγχολία με έντονα νευρικά συμπτώματα¹⁴⁸ κάνοντας λόγο για μία ανεξήγητη ένωση που ενώνει τον ίδιο, δηλαδή τον Πασχάλη, με την Κλάρα «*οποία υπερφυσική ανταπόκρισις! Αληθώς αι ψυχαί των ατυχών τούτων εραστών συνεκοινώνουν και δια της ύλης ακόμη!*», όπως επιβεβαιώνεται από το σχεδόν ταυτόχρονο θάνατο των δύο άδοξων εν δυνάμει εραστών¹⁴⁹.

Το γεγονός αυτό αντιτίθεται στη γενικότερη θρησκευτική αν όχι θρησκόληπτη ατμόσφαιρα που δεσπόζει σε μερικά από τα διηγήματά του, μεταξύ των οποίων το *Αμάρτημα της μητρός μου*, στα οποία η κοινωνική πραγματικότητα που μεταφέρουν αντλεί δύναμη από την ύπαρξη του Θεού και από τις ποικίλες, φυσικά, δεισιδαιμονίες που συνυπάρχουν αρμονικά¹⁵⁰.

Η επίδραση της χριστιανικής διδασκαλίας επιβιώνει μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζεται η τρέλα στο διήγημα του Βιζυηνού *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας*. Ο αφηγητής αφηγείται σε πρώτο ενικό πρόσωπο και, παρά το γεγονός ότι δεν κατονομάζεται, έχει πολλά κοινά με το Γεώργιο Βιζυηνό ένα από τα οποία είναι και η Γοττίγγη που αποτέλεσε πόλη σπουδών και για το συγγραφέα. Στο κείμενο αυτό παρατηρούμε τον τρόπο που η νόσος παρουσιάζεται και σχετίζεται με την πάλη του καλού με το κακό, αποτέλεσμα της έκπτωσης των ανθρώπων από τον Παράδεισο. Ακόμη και το φρενοκομείο στο οποίο νοσηλεύεται η Κλάρα, παρουσιάζει στοιχεία εδεμικού τοπίου, ανάμεσα σε χλωρά λιβάδια και σκιερούς κήπους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται¹⁵¹.

Στο κέντρο των λιβαδιών¹⁵² αυτών βρίσκεται το φρενοκομείο στο οποίο ζουν οι μακάριοι ψυχικά ασθενείς υπό τη φροντίδα και τις εντολές ενός φιλόανθρωπου διευθυντή με τη συνοδεία του οποίου ο νεαρός ψυχίατρος επισκέπτεται την Κλάρα, που αποτελεί τροπον τινά το μυστικό του ιδρύματος. Ο τρόπος που παρουσιάζεται η Κλάρα και ο χώρος στον οποίο βρίσκεται παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με εκκλησιαστικό ναό. Το κλίμα του χώρου αυτού σε συνδυασμό με την περιβάλλουσα φύση δημιουργεί μία κατανυκτική διάθεση η οποία

148Αμπατζόγλου (2012), σ. 34. Πρβλ. επίσης και Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 22 κ.ε.

149Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 103.

150Δασκάλα (2009), σσ. 71-72.

151Δασκάλα (2009), σ. 75.

152Ρασιδάκη (2012), σ. 245 κ.ε. και 254 κ.ε. Η σημασία του τοπίου και ο τρόπος που αλληλεπιδρά η φύση με τους χαρακτήρες και τελικά επιβάλλεται με την ομορφιά της αποτελεί μία από τις ρομαντικές επιρροές του Βιζυηνού, ο οποίος ζώντας στη Γερμανία είχε έρθει σε επαφή με το γερμανικό ρομαντισμό μέσα από έργα του Goethe και του Heine. Ιδιαίτερα στο διήγημα *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας* είναι εμφανής ο συνδυασμός του ρομαντισμού και της σκληρής πραγματικότητας. Πρβλ. επίσης και Thiher (1999), σσ. 168-169.

οδηγεί στη μέθεξη στο μεγαλείο του Θεού και την ίδια στιγμή στην επαφή με τον απόκοσμο κόσμο αυτής της ποιητικής τρέλας που φαίνεται να κατατρύχει την Κλάρα¹⁵³: «Πρόκειται να ἐξετάσωμεν», ἐξηκολούθησεν ἔπειτα, «να σπουδάσωμεν μίαν δυστυχή νεήλυδα ἔν θῦμα ἐρωτικῆς ἀπελπισίας, ἐκ τοῦ Δουκάτου τῆς Βάδης. Βεβαίως θὰ σ' ἐνδιαφέρῃ πολὺ νὰ εἶσαι παρὼν κατὰ τὴν ἐξέτασιν. Ορίστε! Θὰ εἶναι τὸ πρῶτον σου ψυχιατρικὸν μάθημα. Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον κυρίως σοῦ παρήγγειλα νὰ ἔλθῃς»¹⁵⁴.

Η διαδρομή από την είσοδο του ιδρύματος μέχρι το κεντρικό σημείο αυτού, όπου βρίσκεται η Κλάρα, έχει επισημανθεί ότι αποτελεί ένα είδους λαβυρίνθου, υπό την έννοια ότι ο λαβύρινθος συνδέθηκε και αποτελούσε σύμβολο διαβατήριων τελετών, στο κέντρο του οποίου κατοικούσε ένας κατά κάποιον τρόπο διφυῆς άνθρωπος: ο ευαίσθητος καλλιτέχνης από τη μία που παίζει άρπα και απαγγέλλει Γκαίτε και την ίδια στιγμή ο μανιώδης, εκτροχιασμένος άνθρωπος που στην παραφορά του λυσσάει και καταστρέφει οτιδήποτε βρίσκεται γύρω του σε ένα κρεσέντο παραλογισμού¹⁵⁵.

Η εμφάνιση της κοπέλας είναι ιδιαίτερα ελκυστική, με πλούσια ξανθά μαλλιά και γαλανά μάτια. Αγαπημένη της ενασχόληση είναι η άρπα, την οποία παίζοντας τραγουδά ταυτόχρονα με τέτοιο μελαγχολικό τρόπο που προκαλεί ανατριχίλα σε όσους την ακούνε. Υπαίτιος της κατάστασης της Κλάρας είναι ο αρραβωνιαστικός της, ο οποίος με βάση τα λεγόμενά της φαίνεται να έχει χαθεί κάπου στο κέντρο της Γης. Η κοπέλα υποδέχεται το σπουδαστή και τον καθηγητή που ήρθαν να την επισκεπτούν, ντυμένη στα λευκά, με ξέπλεκα μαλλιά και ιδιαίτερα ευδιάθετη. Το συνολικό παρουσιαστικό της παραπέμπει σε οπτασία, ιδιαίτερα φιλική ωστόσο¹⁵⁶. «*Ἀλλὰ μὴ βιάζεσθε, παρακαλῶ, διὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω καὶ τὸν μέλλοντα σύζυγόν μου. Ἐπῆγε νὰ σκάψῃ, νὰ βγάλῃ τὰ διαμάντια διὰ τὰ δακτυλίδια μας: τοὺς ἀρραβῶνας μας. Μεγάλα διαμάντια! Πολὺ μεγάλα διαμάντια θὰ ἐπιθυμῆ νὰ εὐρῇ γι' αὐτὸ ἀργεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτοις μὴ βιάζεσθε. Ἔχει σφυρὶ μυτερό, καὶ εἶναι ἀνοιχτομμάτης ἄνθρωπος. Εἰς τὸ κέντρο τῆς γῆς θὰ προχωρήσῃ, ἀλλὰ θὰ τὰ εὐρῇ καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ*». Τα λόγια της υποδηλώνουν την ύπαρξη ενός φανταστικού ή ενδεχομένως και πραγματικού αρραβωνιαστικού, η έλλειψη του οποίου την έχει οδηγήσει σε αυτό το ψυχικό αδιέξοδο, ενώ παράλληλα προβάλλει το φάσμα των ορυχείων που στοίχειωνε τη

153 Δασκάλα (2009), σσ. 76-77. Πρβλ. επίσης και Καρακίτσιος κ.ά. (χ.χ.), σ. 6.

154 Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 97 κ.ε.

155 Ιατρού (2012), σσ. 79-80.

156 Ρηγάτος (2014), σσ. 42-43.

ζωή του Βιζυηνού¹⁵⁷.

Τα ρομαντικά της τραγούδια παρατηρούμε ότι κορυφώνονται μέχρι το σημείο που γίνονται εμπερικτικά της απελπισίας της, αφήνοντας πίσω τη ρομαντική πλευρά του έρωτα που επαγγέλλονταν στην αρχή τους. Η ίδια η Κλάρα ταλαιπωρημένη όσο και απελπισμένη συμμετέχει σε αυτό το κρεσέντο πάθους καθώς συνειδητοποιεί την απόλυτη μοναξιά της, που τελικά την οδηγούν στο να πέφτει παρασυρμένη από τη μανία της πάνω στους τοίχους του δωματίου, στα λιγοστά έπιπλα, έχοντας καταστρέψει τις χορδές της άρπας της, αυτού του προαιώνιου οργάνου του πάθους της. Τότε έγινε σαφές σε όσους παρατηρούσαν αυτό το μανιασμένο ξέσπασμα της Κλάρας για ποιον λόγο το δωμάτιο ήταν περιμετρικά καλυμμένο με προστατευτικό υλικό τόσο στους τοίχους όσο και στις πόρτες¹⁵⁸.

Όσα συνέβαιναν ενώπιον των παρατηρητών, μεταξύ των οποίων και ο συγγραφέας προκαλούσαν ποικίλα συναισθήματα στους παρευρισκόμενους¹⁵⁹ «*Ο νοῦς μου ἐνησχολεῖτο μὲ πικροὺς μελαγχολικοὺς συλλογισμοὺς· βαρεῖα θλιῖψις ὑπερεπλήρου τὴν καρδίαν μου· τὰ δακρυὰ μου ἔρρεον ἀκράτητα*¹⁶⁰. *Ἄνελογιζόμην ὁποῖα τις πρέπει νὰ ἦτο ἡ διστάλαινα κόρη πρό τινων ἴσως ἡμέρων ἀκόμη, καὶ ὁποῖα ἦτο σήμερον! Καὶ ἐκλαιον τὴν νεότητά της, τὴν ωραιότητά της, τὴν ὀρφανίαν τῶν ἀτυχῶν αὐτῆς γονέων, καὶ ἐκλαιον διὰ τὴν ἀσπλαγχνον τῆς Φύσεως ἀπανθρωπίαν, ἣτις ὤκοδόμησεν ἐπὶ θεμελίων ἀσθενεστάτων τόν, ὅσον θαυμασιώτατον, ἄλλο τόσον ἀκροσφαλέστατον μηχανισμόν τῆς τῶν θνητῶν διανοίας*». Ο αφηγητής δεν αρκείται απλώς στο να μας μεταφέρει την ιστορία αλλά προχωρεί στην ερμηνεία των γεγονότων. Με την επιλογή αυτή το ενδιαφέρον μονοπωλεί ο ίδιος ο φοιτητής ψυχιατρικής, εισάγοντας το λόγο της ψυχιατρικής μέσα στο λόγο της λογοτεχνίας¹⁶¹.

Εκτός από την Κλάρα, σε αυτό το διήγημα, το παραλήρημα του Πασχάλη μάς προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για την κοσμοθεωρία του συγγραφέα, για τον οποίο, δια στόματος

157Ρηγάτος (2014), σσ. 42-43.

158Ρηγάτος (2014), σ. 43.

159Ρηγάτος (2014), σ. 44. Τα συναισθήματα του αφηγητή απέναντι στους ήρωες των διηγημάτων του καταμαρτυρούν τον τρόπο που και εκείνος συμπάσχει με εκείνους σε μία ειλικρινή και, ταυτόχρονα αυτοβιογραφική σχέση. Ακόμη, παρατηρείται ο εκμηδενισμός της απόστασης που άλλοι ομότεχνοι του Βιζυηνού συχνά διατηρούν απέναντι σε όσα γράφουν. Στην περίπτωση του Βιζυηνού είναι έκδηλη η συγκίνηση στο λόγο του, ως αποτέλεσμα του αυτοβιογραφισμού του και της εμπάθειάς του. Πρβλ. επίσης και Αθανασόπουλος (2003), σσ. 451.

160Δεν είναι εξαιρετικά δύσκολο να δεχτούμε ότι ο επισκέπτης στο φρενοκομείο είναι ο ίδιος ο Βιζυηνός όπως επίσης δεν είναι δύσκολο να εντοπιστεί ο τρόπος που ο Βιζυηνός φαίνεται να συμπάσχει με τη νεαρή Κλάρα, σαν να μοιράζεται κάτι από το δράμα της ψυχής της, όπως τονίζεται εξάλλου και στο Αμπατζοπούλου (2012), σ. 37.

161Ρασιδάκη (2012), σ. 243.

Πασχάλη, ο θάνατος δεν είναι πάντοτε κακό¹⁶², ενώ πηγή της δυστυχίας μας, όπως αναφέρεται εμμέσως στο διήγημα, θα μπορούσε να θεωρηθεί το γεγονός ότι το άτομο προβάλλει τις επιθυμίες του πάνω στην ύλη και προσπαθεί να ανακαλύψει την αλήθεια, όχι αυτή που είναι αλλά αυτή που θα ήθελε ο ίδιος να είναι¹⁶³. Η διάψευση που τελικά έρχεται δεν είναι του Πασχάλη αλλά πολύ περισσότερο του Βιζυηνού ο οποίος φαίνεται να μη βρίσκει παρηγοριά στην επίγεια ζωή αλλά πολύ περισσότερο να προσμονεί παρηγοριά στη μετά θάνατο ζωή¹⁶⁴. Ο θάνατος φαίνεται να προκαλεί μία ασυνήθιστη ηδονή, όπως θα επισημάνει και ο Μ. Φουκώ¹⁶⁵. Υπό την έννοια αυτή, η νόσος, σωματική ή ψυχική, μπορεί να θεωρηθεί ότι όταν οδηγεί στο θάνατο βοηθά το άτομο να διεκδικήσει τη φαντασίωση μίας σωτηρίας του εαυτού του¹⁶⁶. Στο σημείο αυτό εμφανής είναι η ταύτιση του συγγραφέα με τον ήρωα του διηγήματος.

Άμεσες αναφορές στην ψυχική νόσο μπορούμε να εντοπίσουμε και στο διήγημα «Ποιος ήτο ο φονεύς του αδελφού μου» στο οποίο φαίνεται ξεκάθαρα ο Κιαμήλ να έχει χάσει τα λογικά του έχοντας αναλάβει το βάρος τη δολοφονίας του Χρηστάκη, αδελφού του Βιζυηνού, σε σημείο τέτοιο που θέτει τον εαυτό του αιώνιο δούλο της οικογένειας του Χρηστάκη και αρρωσταίνει βαριά εξαιτίας των τύψεών του¹⁶⁷ «εγιάτρευε επτά μήνες». Φυσικά, στο διήγημα αλλά και για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής ήταν ξεκάθαρη η διάκριση ανάμεσα στην πρόθεση και στην πράξη, χωρίς να σημαίνει βέβαια ότι η μη τέλεση της πράξης αποτελούσε υποχρεωτικά ελαφρυντικό από τη στιγμή που υπήρχε η πρόθεση και αντίστροφα¹⁶⁸.

Ο ίδιος ο Κιαμήλ αποτελεί μία τραγική φιγούρα, καθώς αρχικά συντρίβεται από το ερωτικό του πάθος¹⁶⁹ ενώ στη συνέχεια δολοφονεί, χωρίς να το θέλει, τον Χρηστάκη, τον αδελφό του Γεώργιου Βιζυηνού. Η κατάρρευση του Κιαμήλ είναι ολοκληρωτική όταν συνειδητοποιεί ότι η εξωτερική ομοιότητα του Χαλαλαμπή με το Χρηστάκη, οδήγησε στη δολοφονία του δεύτερου στην αρχή του ρωσοτουρκικού πολέμου¹⁷⁰. Η ενασχόληση με το πάθος του Κιαμήλ ο οποίος θέτει τον εαυτό του υπηρέτη της μάνας του αδικοχαμένου Χρηστάκη για να ξεπληρώσει το κακό που

162 Δασκάλα (2009), σ. 77.

163 Δασκάλα (2009), σ. 77.

164 Δασκάλα (2009), σ. 77.

165 Φουκώ (2011), σ. 68.

166 Δασκάλα (2009), σ. 78.

167 Χρυσανθόπουλος (2006), σσ. 80-81.

168 Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 74.

169 Μουλλάς (1994), σ. ριγ'.

170 Μουλλάς (1994), σ. ριβ'.

της έκανε, αποτελεί μία κατάδυση στα βάθη της ψυχής, όπως επισημαίνει ο Μουλλάς¹⁷¹.

Τέλος, αναφορικά με το Μοσχώβ-Σελήμ¹⁷², παρατηρούμε ότι η πνευματική ευστάθεια του Σελήμ¹⁷³ δυναμιτίζεται από την εθνικότητά του. Μέσα από τη διένεξη που βιώνει ο ήρωας και τις συνεχείς εσωτερικές συγκρούσεις, ο ήρωας λυγίζει και οδηγείται στην τρέλα χωρίς να μπορεί να επιλέξει ανάμεσα στις δύο του ταυτότητες που ορθώνονται μέσα του απειλητικές σε συνδυασμό με τις επιρροές του κοινωνικού περιβάλλοντος¹⁷⁴.

171Μουλλάς (1994), σ. ριδ'.

172Χρυσανθόπουλος (2006), σ. 132 και σ. 156.

173Αθανασόπουλος (1996), σ. 207 κ.ε.

174Alexiou (1995), σ. 291.

Λίγο πριν το τέλος...

Φύση μελαγχολική, ποιητικά γνήσια, ενέπεσε σ' ένα κλοιό εναντιοτήτων που κατακερμάτισαν την ευαισθησία του κι έκαμαν τις εκφραστικές του δυνατότητες ν' αναδώσουν θεσπέσιους ήχους, αυτόν δε τον ίδιο να συρθεί ψυχικό ράκος σ' ένα κελί του Δρομοκαϊτείου.

Μ. Περάνθης, «Ελληνική Πεζογραφία: 1453 έως σήμερα», σ. 523 κ.ε.

Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δημιουργούν την εντύπωση ότι η προσέγγιση του έργου του Βιζυηνού μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη συγχρονική γλωσσολογία, τη σημειολογία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία και την ψυχανάλυση¹⁷⁵, τις κατακτήσεις των οποίων πρέπει να λάβει υπόψη της κάθε προσέγγιση η οποία έχει στόχο την ολόπλευρη θεώρηση του έργου του Θρακιώτη λογοτέχνη. Οι κατακτήσεις βέβαια όλων αυτών των επιστημών θέτουν υπό νέα εξέταση κάθε φορά το περιεχόμενο του έργου του Βιζυηνού και κλονίζουν τις ήδη παραδεδομένες αντιλήψεις, φωτίζοντας το περιεχόμενο υπό μία νέα γωνία, άγνωστη σχεδόν μέχρι εκείνη τη στιγμή, η οποία δοκιμάζει εκ νέου την πνευματική ποιότητα και την αντίστασή μας, όπως αναφέρει και ο Π. Μουλλάς¹⁷⁶.

Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 και μετά, τα πορίσματα του στρουκτουραλισμού και της ψυχανάλυσης παρείχαν νέες μεθόδους για την εξέταση των έργων της λογοτεχνίας. Με πρωτεργάτες τον Saussure αλλά και τον Freud, το λογοτεχνικό κείμενο μπόρεσε να αποκτήσει διαστάσεις που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν κατείχε ή που ακόμη φόβιζε το ενδεχόμενό του να τις αποκτήσει¹⁷⁷. Φυσική εξέλιξη των παραπάνω είναι να δημιουργηθεί ένας νέος συγκρητισμός ο οποίος υποβοηθήθηκε από τις διακλαδικές σπουδές, οι οποίες αποτελούν ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή υποχρέωση του επιστήμονα που επιθυμεί τη σφαιρική προσέγγιση της επιστήμης του¹⁷⁸.

Εξάλλου, το ανθρώπινο υποκείμενο είναι πολυδιάστατο από τη φύση του, οπότε και το έργο του μεταφέρει αυτή την ιδιαίτερη ποιότητα, η περιπλοκότητα της οποίας πολλαπλασιάζεται κάθε φορά που εμπλέκεται και η διαφορετική οπτική των κριτικών. Μοιραία και χωρίς αυτό

¹⁷⁵Thiher (1999), σ. 167 κ.ε.

¹⁷⁶Μουλλάς (1994), σ. ιθ'. Ενδιαφέρουσα μελέτη σχετικά με το έργο του Βιζυηνού αποτελεί το βιβλίο Βιζυηνός, Γ.Μ. 2013. *Στους δρόμους της λογοσύνης: κείμενα γνώσης, θεωρίας και κριτικής*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

¹⁷⁷Μουλλάς (1994), σ. ιθ'.

¹⁷⁸Μουλλάς (1994), σ. κ'.

να γίνεται αντιληπτό, ασχολούμενοι με θέματα όπως η πνευματική υγεία στο έργο ενός μεγάλου λογοτέχνη δε γίνεται παρά να εμπλακούμε προσωπικά κι εμείς με τη σειρά μας σε αυτή την ανάλυση¹⁷⁹. Το παραπάνω γιγαντώνεται κάθε φορά που ο λογοτέχνης δημιουργεί τους χαρακτήρες τους οποίους στη συνέχεια ο κριτικός ή ακόμη και ο απλός αναγνώστης καλείται να ερμηνεύσει και να κατανοήσει την περιπλοκότητά τους, πολύ περισσότερο δε όταν αυτοί οι ήρωες αποτελούν προσωπεία του ίδιου του δημιουργού τους¹⁸⁰. Η παιδεία του μελετητή όπως και οι προσλαμβάνουσές του θα προσεγγίσουν το έργο, δίνοντάς του τη δυνατότητα να αξιοποιήσει ή όχι ανάλογα τα διαθέσιμα εργαλεία¹⁸¹.

Η ίδια διάθεση για τη διερευνητική αυτή προσέγγιση των ιδιαιτεροτήτων του Βιζυηνού φαίνεται να υπήρχε ήδη από την εποχή των σύγχρονων με το Βιζυηνό περιοδικών υπήρχε αυτή η ανάγκη να προσεγγιστεί το περιεχόμενό του όπως προκύπτει από μία γρήγορη επισκόπηση της ύλης τους την εποχή του συγγραφέα. Στην ύλη τους θα συναντήσουμε ένα συνονθύλευμα πληροφοριών που μεταφέρουν την ατμόσφαιρα της περιόδου, μαζί με τα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα της περιβόητης Δύσης¹⁸².

179Μουλλάς (1994), σ. κα'.

180Μουλλάς (1994), σ. κγ'.

181Μουλλάς (1994), σ. κγ'.

182Μουλλάς (1994), σ. λα'.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Η γλώσσα της λογοτεχνίας δεν είναι κενή βαθύτερων νοημάτων. Όπως όρισε και ο Φουκώ οι βασικοί τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι τρεις: η Βιολογία, η Οικονομία και η Λογοτεχνία¹⁸³. Οι τρόποι και τα μέσα αναπαράστασης που προσφέρει από τη μία στους δημιουργούς και από την άλλη στους αναγνώστες και τα περιεχόμενα νοήματα καθιστούν τη λογοτεχνία ένα εξαιρετικό σύστημα έκφρασης που παρέχει σημαντική ελευθερία έκφρασης. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Γεώργιου Βιζυηνού και της ψυχικής νόσου, που αποτέλεσαν πυρήνες της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, το λογοτεχνικό έργο έδωσε μοναδικές λύσεις ερμηνείας σε θέματα που αφορούν την ψυχική νόσο και τον τρόπο που αυτή αντιμετωπιζόταν από τις προηγούμενες γενιές, στάσεις και απόψεις ζωής που μέχρι σήμερα μπορούν να ανιχνευτούν.

Το λογοτέχνημα, λοιπόν, συμπυκνώνοντας πληροφορίες ψυχογραφικού, εθιμικού, ιστορικού, ανθρωπολογικού κ.ά. χαρακτήρα γίνεται ουσιαστικά ένα αποτύπωμα που εξυπηρετεί τους μελετητές για να εξακριβώσουν μεταξύ άλλων τον τρόπο που συνενώνονται οι πτυχές της ζωής του καλλιτέχνη και η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής του, ιδίως μέσα από τις αποκλίσεις του ατόμου. Σημαντικό σημείο κρίθηκε σε αυτή την πορεία η κατάδειξη των αιτίων που οδηγούν στην ψυχική νόσο, εξετάζοντας τα βιώματα και το περιβάλλον των ατόμων ως τη σημαντικότερη παράμετρο που οδηγεί το άτομο στην παραμέληση του εαυτού του, στη σταδιακή απομόνωση και, τελικά, υπό προϋποθέσεις στην ψυχική νόσο.

Ακόμη, σημαντική παράμετρο της μελέτης αποτέλεσε η τάση του Βιζυηνού να δημιουργεί στα διηγήματά του παράλληλες πραγματικότητες, ενίοτε αντικρουόμενες, γεγονός που φωτογραφίζει την προσπάθειά του να αποφύγει την πραγματικότητα και να κινηθεί σε ένα διαφορετικό κόσμο, μακριά από όλα εκείνα που τον πίεζαν και σε συνδυασμό με την αρρώστια του τον οδήγησαν στην προϊούσα παράλυση και στο θάνατο.

Τέλος, το τελευταίο κεφάλαιο αποτελεί την εφαρμογή όσων υποστηρίχθηκαν στα προηγούμενα τέσσερα, καθώς σε αυτό συγκεντρώνονται κυρίως τα χωρία από το έργο του Βιζυηνού και η ανάλυση των χαρακτήρων, προκειμένου να διαφανεί ο ρόλος της ψυχικής νόσου στο έργο του καθώς επίσης και ο τρόπος που τελικά τα προσωπικά βιώματα του

183Foucault (1989), σ. 415 κ.ε.

συγγραφέα έγιναν λογοτεχνικό κείμενο ή απλώς ένα ιδιότυπο αυτοβιογραφικό σημείωμα. Σημαντικό, επίσης, σημείο μελέτης αυτής της εργασίας στάθηκε το προστατευτικό πλαίσιο που δομεί το λογοτέχνημα για την προστασία των ψυχικά νοσούντων, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για μία ορθή αντιμετώπιση, διαφορετική από την διαθέσιμη στην Ελλάδα, και για μία αντίσταση απέναντι στην περιθωριοποίηση των ατόμων αυτών. Τέτοιου είδους ήταν η φροντίδα της Κλάρας στο *Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας* ή του Κιαμήλ στο *Ποιος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου*.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Αθανασόπουλος, Β. 2003. *Οι μάσκες του ρεαλισμού* (τομ. Α.). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Αθανασόπουλος, Β. 1996. *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Αποστολίδης, Η. και Αποστολίδης, Σ. 2013. *Γ.Μ.Βιζυηνός: άπαντα τα διηγήματα*. Αθήνα: Τα νέα Ελληνικά.
- Βουτούρης, Π. 1995. *Ως εις Καθρέπτην...* Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Δασκάλου, Κ., Δημηρούλης, Δ., Μαυρέλος, Ν. κ.ά. 2009. *Το εύρος του έργου του Βιζυηνού: παλαιότερες αναγνώσεις και νέες προσεγγίσεις*. Κομοτηνή: Εκδόσεις Σοκόλη-Κουλεδάκη.
- Δούκα, Μ. 1995. *Μεταξύ λόγου και πάθους*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέσσα/Μπάστα.
- Felman, S. 2003. *Writing and madness*. California: Stanford University Press.
- Foucault, M. 1989. *The order of things*. London: Routledge.
- Μουλλάς, Π. 1994. *Νεοελληνικά Διηγήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις της Εστίας.
- Μπέιτμαν, Α. και Χολμς, Τ. 2001. *Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση: σύγχρονη θεωρία και πρακτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Παππάς, Ε. και Παππάς, Γ. 2013. *Η τρέλα και το παράλογο στην ελληνική λογοτεχνία: από το Σολωμό μέχρι τις μέρες μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Διαπολιτισμός.
- Ρασιδάκη, Α. 2012. *Περί μελαγχολίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κίχλη.
- Ρηγάτος, Γ. 2014. *Βαδίζοντας προς την τρέλα*. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.
- Thiher, A. 1999. *Revels in Madness: Insanity in Medicine and Literature*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Φουκώ, Μ. 2013. *Ιστορία της σεξουαλικότητας: η επιμέλεια εαυτού*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.
- Φουκώ, Μ. 2011. *Ιστορία της σεξουαλικότητας: η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.
- Φουκώ, Μ. 2004. *Η ιστορία της τρέλας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός.

Χρυσανθόπουλος, Μ. 2006. *Γεώργιος Βιζυηνός: μεταξύ φαντασίας και μνήμης*. Αθήνα: Εκδόσεις της Εστίας.

Άρθρα (ηλεκτρονικά και έντυπα)

Alexiou, M., 1995. 'Why Vizyenos?' *Journal of Modern Greek Studies*, 13(2), 289–298.

Αμπατζόγλου, Φ. 2012. 'Γεώργιος Βιζυηνός'. *The Athens Review of books*. (29): 33-37

Βαρελάς, Λ. 2010. 'Ο μεγαλοϊδεάτης Γ.Μ. Βιζυηνός'. *Νέα Εστία*. 167(1830):196-219.

Ιακωβίδου, Σ. 2010. 'Οι συνέπειες της παλιάς ιστορίας του Γ. Βιζυηνού ή οι συνέπειες της αποσύνδεσης'. *Νέα Εστία*. 1835:94-103.

Ιατρού, Μ. 2012. 'Γ.Μ.Βιζυηνού «Το μόνον της ζωής του ταξείδειον»: Δρόμοι των κειμένων και μεταφορές του θανάτου'. *Σύγκριση/Compraison*. 12:69-97.

Καρακίτσιος, Α. κ.ά. (χ.χ.) *Εγγραφές τρέλας στο ελληνικό διήγημα*. Ανάκτηση από <http://users.auth.gr/akarakit/la%20folie.doc> στις 18 Μαΐου 2015.

Μαστοράκη, Α. 2012. *Γεώργιος Βιζυηνός, ένας μοντερνιστής ηθογράφος*. Ανάκτηση από <http://www.24grammata.com/?p=4651> στις 18 Μαΐου 2015.